

W czasie wykładów warto też zapoznać uczestników warsztatów z systemem planowania przestrzennego w Polsce, przepisami regulującymi sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także z regulami stosowanymi przez Lasy Państwowe w urządzaniu lasu. O przedstawienie tych zagadnień warto poprosić samych uczestników – urzędników gmin i nadleśniczych (zazwyczaj chętnie się zgadzają). Dużą tego zaletą jest możliwość usłyszenia praktyków z dużym doświadczeniem.

 Uwzględnianie potrzeb ochrony „elementów przyrody o znaczeniu europejskim” w innych planach (urządzenia lasu, zagospodarowania przestrzennego) (ćwiczenie)

Praca w grupach nad wybranym „przedmiotem ochrony dla danego obszaru”, dla którego analizuje się zagrożenia w świetle regulacji wszelkich znanych dokumentów planistycznych (ocena zgodności zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego czy planów urządzenia lasu z wymogami ochrony wybranych siedlisk / gatunków).

Jako że plany nie regulują wszystkiego, a zwłaszcza realizacji konkretnych przedsięwzięć i inwestycji, należy przybliżyć uczestnikom zagadnienie ocen oddziaływania na środowisko.

Przykład 14. Materiał wykorzystany na warsztatach przeprowadzonych na obszarach Buczyny Łągowskiej oraz Góry i Pogórze Kaczawskie. Opracowanie: Anna Bernacka

Metodyka oceny wpływu działań ludzkich oraz planów i programów na przyrodę

W systemie Natura 2000 każdy projekt lub plan mogące wpłynąć znacząco na stan obszaru Natura 2000 są indywidualnie oceniane pod kątem tego wpływu na stan zachowania siedlisk i/lub gatunków „naturowych”. Dopuszczalny jest każdy plan lub projekt, który nie będzie miał istotnego negatywnego wpływu na obszar. Plan ochrony obszaru nie ustala bezpośrednio zakazu lokalizacji określonych inwestycji, choć może wskazać, że niektóre typy inwestycji lub niektóre konkretne lokalizacje są zagrożeniem dla obszaru, więc powinny być szczególnie wnikliwie oceniane.

Pod pojęciem „projekt” należy rozumieć: „*wykonanie prac budowlanych lub innych instalacji - inne interwencje w otoczenie naturalne i krajobraz, włącznie z wydobywaniem zasobów mineralnych*” (Dyrektywa 85/337/EEC). Definicja ta nie ogranicza się tylko do pojęcia fizycznej budowli. Dla przykładu, znaczące zin-

tensyfikowanie gospodarki rolnej, które grozi uszkodzeniem bądź zniszczeniem półnaturalnego charakteru obiektu, będzie również uznane jako projekt.

Ocenie oddziaływania będą podlegały także plany miejscowego zagospodarowania przestrzennego oraz plany sektorowe: rozwoju transportu, gospodarki odpadami czy gospodarki wodnej. Obowiązek ten nie będzie obejmował planów i projektów dotyczących ochrony obiektów Natura 2000, zarówno indywidualnych, jak zintegrowanych z innymi planami i projektami.

W razie oceny negatywnej Dyrektywa nie wyklucza przeprowadzenia inwestycji. Państwo członkowskie może zezwolić na jej przeprowadzenie, jeśli nie istnieje rozsądna, wykonalna alternatywa, albo w imię nadrzędnego interesu publicznego. Jednak w tym przypadku konieczne jest skompensowanie szkód poniesionych przez przyrodę, tak, aby utrzymać integralność sieci.

Jeśli przeprowadzenie inwestycji zagraża obszarowi priorytetowym dla zachowania siedlisk lub gatunków (szczególnie rzadkich i wrażliwych siedlisk lub gatunków zagrożonych), może być ona przeforsowana tylko, gdy przemawia za tym kwestia zasadniczej korzyści dla środowiska, zdrowia i/lub bezpieczeństwa publicznego. W innych, wyjątkowych przypadkach realizacja inwestycji jest możliwa za zgodą Komisji Europejskiej.

Działania kompensujące mogą obejmować:

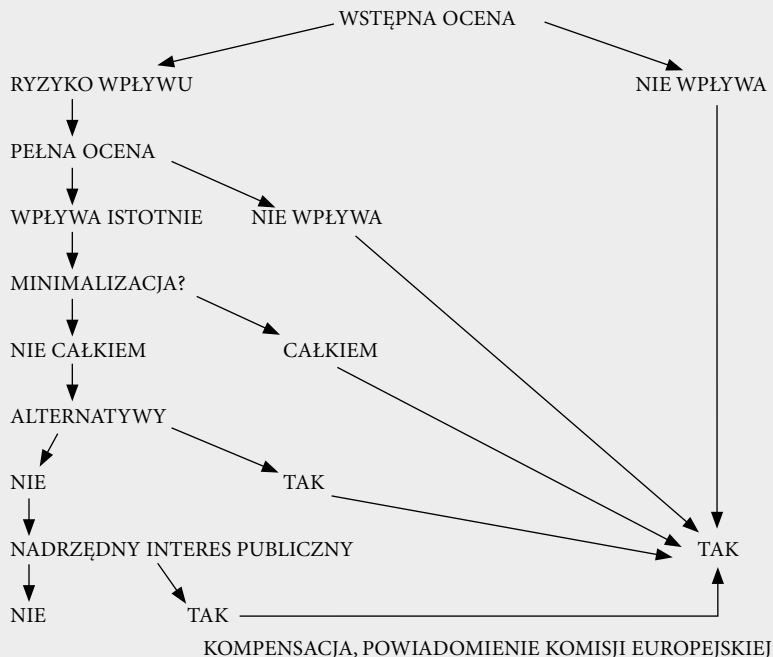
- odbudowę siedliska na nowym lub powiększonym obszarze, który będzie włączony do sieci NATURA 2000,
- poprawę siedliska na części obiektu lub na innym obiekcie NATURA 2000, proporcjonalnie do strat poniesionych w wyniku projektu,
- w wyjątkowych przypadkach zaproponowanie nowego obiektu na mocy Dyrektywy „Siedliskowej”.

W normalnych okolicznościach działania te powinny być zakończone przed rozpoczęciem inwestycji, chyba że można udowodnić, że nie jest to niezbędne do zapewnienia spójności sieci NATURA 2000.

Przykład 15. Materiał wykorzystany na warsztatach przeprowadzonych na wszystkich obszarach. Opracowanie: Anna Bernacka

Ocena oddziaływania na środowisko w Naturze 2000 - schemat

Ocena wpływu hipotetycznego przedsięwzięcia lub planu zagospodarowania przestrzennego, planu urządzenia lasu, strategii rozwoju gminy na siedliska przyrodnicze i gatunki (ćwiczenie)

Po wykładzie uczestnicy opracowują ocenę wpływu na obszar Natura 2000 konkretnego przedsięwzięcia – planowanego lub przewidywanego w przyszłości. Najlepiej za przedmiot ćwiczenia wybrać przedsięwzięcie (plan lub projekt) planowane do realizacji na danym obszarze. Uczestnicy warsztatów, znając jego specyfikę (cechy, argumenty za i przeciw, plan prac) oraz specyfikę i walory terenu mogą w pełni włączyć się do pracy nad przygotowaniem oceny. Zdarzyć się może, że w grupie warsztatowej będą zwolennicy i przeciwnicy przedsięwzięcia. Ma to dużą zaletę, gdyż pozwala obu stronom przyrzeć się nawzajem swoim racjom w świetle zapisów oceny i rzeczywistych skutków przedsięwzięcia dla przyrody.

W zależności od liczebności grupy warsztatowej można podzielić ją na 2 podgrupy. Warto, aby w grupie obecni byli „zwolennicy” i „przeciwnicy” przedsięwzięcia (jeśli to jest możliwe) oraz osoby reprezentujące różne specjalności – pełniący rolę „ekspertów z zewnątrz”. Dzięki temu reprezentowane będą różne punkty widzenia, a praca nad oceną nie zamieni się we wzajemne przytakiwanie ani bezsensowny spór.

Prowadzący zajęcia pełni funkcję moderatora, podczas gdy grupa pracuje nad wypełnieniem tabel, których wzór podany jest poniżej.

Tabele pomocne przy realizacji ćwiczenia opracowane na podstawie *Assessment of plans and projects significantly affecting Natura 2000 sites. Methodological guidance on the provisions of Article 6(3) and (4) of the Habitats Directive 92/43/EEC, European Commission Environment DG*

Ocena wpływu przedsięwzięcia / planu na obszar Natura 2000

Wstępna analiza
Syntetyczny opis planu / przedsięwzięcia
Syntetyczny opis obszaru Natura 2000
Opis indywidualnych elementów projektu, które mogą wpłynąć na obszar Natura 2000
Opis każdego elementu pod kątem: <ul style="list-style-type: none"> • rozmiaru i skali • użycia przestrzeni • odległości od obszaru Natura 2000 • zużycia zasobów (wody itp.) • emisji • wymagań transportowych • długości budowy, działania itp. • innych...

Opis prawdopodobnych zmian w obszarze

- redukcja powierzchni siedlisk
- wpływ na gatunki kluczowe
- fragmentacja siedlisk
- redukcja liczebności populacji organizmów
- pogorszenie kluczowych wskaźników (np. jakość wody)
- zmiany struktury ekosystemu
- zmiany funkcjonowania ekosystemu

Konkluzja: te elementy projektu, które mogą wywołać w obszarze zmiany znaczące albo których wpływ jest nieznan

Ocena

Elementy projektu, które mogą wywołać zmiany znaczące

Cele ochrony obszaru Natura 2000

W jaki sposób projekt może wpłynąć na siedliska przyrodnicze i gatunki będące przedmiotami ochrony?

W jaki sposób integralność obszaru (struktura, funkcje, cele ochrony) może być naruszona przez projekt?

Jakie działania na rzecz uniknięcia szkodliwego wpływu są możliwe?

Analiza alternatyw		
Opis i cele projektu	Alternatywa zerowa (Wariant „nic nie robić”)	
Przewidywany wpływ na obszar Natura 2000		
Porównanie alternatyw		
Możliwe rozwiązania alternatywne	Możliwość osiągnięcia celów projektu	Wpływ na integralność obszaru Natura 2000
alternatywa 1		
alternatywa 2		
alternatywa 3		

Ocena oceny wpływu

Kryterium	Stopień: A - informacja kompletna, konkluzje obiektywne B - informacja niekompletna ale konkluzje obiektywne C - informacja niekompletna, konieczne uzupełnienie D - informacja niekompletna, konkluzje nie do przyjęcia	Uwagi
Opis projektu		
Wyjaśnienie celów projektu		
Plany, diagramy, mapy pokazujące lokalizację		
Rozmiar, skala, użycie przestrzeni		
Zmiany fizyczne w różnych stadiach projektu		
Zapotrzebowanie na zasoby (woda, siła robocza, materiały)		
Harmonogram		
Odpady i sposób ich zagospodarowania		
Inna infrastruktura jaka będzie potrzebna		
Opis obszaru Natura 2000		
Opis, typy siedlisk przyrodniczych, gatunki		
Ustalone cele ochrony		
Aktualny stan obszaru i jego naturalne zmiany		
Ocenił znaczenie obszaru w sieci krajowej		
Ocenił tendencje dynamiczne		

Wstępna analiza		
Gdy zidentyfikowano brak wpływu - bardzo klarowne uzasadnienie; organy ochrony przyrody zgodziły się z tą konkluzją		
Gdy zidentyfikowano możliwość wpływu - jest ona opisana i jeśli to możliwe, oszacowana ilościowo		
Ocena		
Metody oceny są opisane. Źródła informacji są wyjaśnione		
Wpływ na osiągnięcie celów ochrony jest szczegółowo wyjaśniony		
Wpływ na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów jest wyjaśniony		
Ewentualna utrata powierzchni, redukcja populacji jest oszacowana ilościowo i oceniona z punktu widzenia celów ochrony		
Ograniczanie wpływu		
Zachowana hierarchia priorytetów stosowania środków ograniczających wpływ		
Zgoda organów ochrony przyrody		
Pewność, że środki ograniczające będą działać w krótkiej, średniej i długiej perspektywie czasowej (aspekt prawny i finansowy)		
Analiza alternatywy		
Zidentyfikowano wszystkie możliwe alternatywy (lokalizacji, skali i rozmiaru, zarządzania i funkcjonowania, metod konstrukcji ...)		
Alternatywy zostały rzetelnie ocenione		

Omówiono wszystkie etapy przygotowania oceny (analiza wstępna, ocena właściwa, analiza alternatyw, imperatyw „nadrzędnego interesu publicznego”, kwestia kompensacji oraz ocena oceny). Choć założeniem było przećwiczyć z uczestnikami warsztatów każdy z tych etapów, okazało się jednak, że możliwe jest jedynie wspólne opracowanie zarysu wstępnej analizy. Kolejne etapy wymagają przeprowadzenia wielu ekspertyz, aby móc ocenić rzeczywisty wpływ przedsięwzięcia lub planu na gatunki lub/i siedliska przyrodnicze konkretnego obszaru Natura 2000. Praca nad oceną wpływu bez danych z ekspertyz zamienia się w gdybanie i nie przynosi żadnego rozstrzygnięcia. Jednak już praca nad opracowaniem analizy wstępnej przybliży stosowane w takich wypadkach procedury i pozwala zarówno przyrodnikom, jak i stronie reprezentującej sektor gospodarki spojrzeć bardziej obiektywnie na zagadnienie – przyrodnikom – zrozumieć racje gospodarcze, a „inwestorom” – racje ochrony przyrody. Dlatego jest to bardzo ciekawe i godne polecenia ćwiczenie.

Proponowany sposób pracy: Narzędzia – rzutnik multimedialny oraz komputer (notebook). Praca w grupie; osoba prowadząca zajęcia pełni funkcję moderatora. Uczestnicy warsztatów wybierają konkretny przykład planowanego przedsięwzięcia, który chcą przeanalizować (najlepiej, jeśli jest to przedsięwzięcie znane wszystkim, a w sali znajdują się osoby o odmiennych zdaniach – „oponenci”). Uczestnicy zastanawiają się wspólnie nad kolejnymi punktami tabeli „Wstępna analiza”, wyświetlanej na ekranie za pomocą rzutnika. Osoba prowadząca moderuje dyskusję oraz notuje na bieżąco (zapisuje w wyświetlanym pliku) to, co proponują uczestnicy. Kwestie sporne dotyczące przedsięwzięcia można dyskutować w trakcie ćwiczenia, natomiast sprawy ogólne – po jego zakończeniu (po wypełnieniu tabeli).

Pisanie aplikacji o dotację na realizację zaplanowanych działań ochronnych (ćwiczenie)

W oparciu o przedstawione informacje dotyczące finansowania i sposobu przygotowywania wniosków o dotacje, a także wiedzę prezentowaną w ciągu trzech warsztatów (gatunki i siedliska przyrodnicze obszaru, zagrożenia, sposoby ochrony, planowanie działań ochronnych) uczestnicy przygotowują w grupach wybrane elementy wniosku na cel ochrony wybranych siedlisk / gatunków.

Ćwiczenie polega na wypełnieniu tabeli (wzór poniżej) – harmonogramu rzeczowo-finansowego oraz uzasadnieniu projektu wraz z opisem efektu ekologicznego (najbardziej istotnych fragmentów wniosku).

Przykład 16. Materiał wykorzystany na warsztatach przeprowadzonych na obszarze Buczyny Łagowskie. Opracowanie: Anna Bernacka

Finansowanie działań ochronnych w obszarach sieci Natura 2000

Podstawowym instrumentem utworzonym do finansowania przedsięwzięć na obszarach Natura 2000 jest fundusz LIFE – Natura. Ochrona różnorodności biologicznej jest także celem zapisanym w innych funduszach Unii Europejskiej, programach rolnośrodowiskowych i funduszach programów rozwojowych.

Fundusz Life

Głównym przedmiotem projektów finansowanych z programu Life-Natura są jednorazowe działania związane z czynną ochroną przyrody. Fundusz zakłada, że projekty ubiegające się o dofinansowanie powinny dotyczyć:

- siedlisk i gatunków priorytetowych Dyrektywy Siedliskowej i Ptasiej,
- obszarów już włączonych do sieci Natura 2000,
- obszarów strategicznych dla ochrony przyrody w Unii, chociaż o walorach nie zaliczanych do priorytetowych.

Projekt powinien trwać od 4 do 5 lat i dotyczyć kwoty powyżej 500.000 EURO. Unia Europejska może pokryć maksymalnie 50% projektu, w wyjątkowych przypadkach, jeśli projekt dotyczy gatunków o znaczeniu pierwszorzędym – do 75%. Bardzo istotny jest warunek, że pomoc z projektu Life może być udzielona tylko pod warunkiem, że nie istnieją możliwości finansowania działań z innych europejskich programów pomocowych, np. programów rolnośrodowiskowych, zagospodarowania regionalnego czy gospodarki wodnej.

Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej to instrument wspierania ekonomicznego i społecznego rozwoju regionów uwzględniającego problemy ochrony środowiska. Dla sieci Natura 2000 najważniejsze są możliwości wspierania z tych Funduszy działań w obszarach zacofanych pod względem gospodarczym, np. budowy oczyszczalni ścieków, na które nie stać ubogich lokalnych społeczności. Potencjalne możliwości finansowania zadań dotyczących ochrony przyrody wynikają też z celów inicjatywy społecznej LEADER, ukierunkowanej na wspomaganie innowacyjnych pomysłów służących zrównoważonemu rozwojowi terenów wiejskich. Ze środków tego programu będzie można np. finansować różnego rodzaju przedsięwzięcia zmierzające do skuteczniejszej ochrony obszarów Natura 2000, a poprzez to podniesienia atrakcyjności turystycznej regionów, jak: ochrona najcenniejszych siedlisk, organizacja ścieżek edukacyjnych, centrów informacyjnych itd.

Szansą dla obszarów sieci Natura 2000 może być integracja działań z zakresu ochrony przyrody z operacyjnymi programami rozwoju obszarów wiejskich.

Krajowy Program Rolnośrodowiskowy

Zawarty jest w Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Przewidziana jest kontynuacja Programu na nieco zmienionych zasadach po 2007 roku. Priorytetem Programu jest ochrona środowiska i zachowanie walorów przyrodniczych obszarów wiejskich. Działania, które będą podejmowane w programie to między innymi:

- Promocja systemów produkcji rolniczej prowadzonych w sposób zgodny z wymogami ochrony środowiska, ochrony i kształtowania krajobrazu, ochrony zagrożonych wyginięciem gatunków dzikiej fauny i flory oraz ich siedlisk.
- Ochrona zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich.
- Poprawa stanu świadomości ekologicznej wśród społeczności wiejskiej.

W drugiej połowie 2004 r. rozpoczęto realizację Programu, ale wyłącznie dla gospodarstw ekologicznych, pod koniec roku mają być realizowane pozostałe pakiety działań (łącznie siedem przedsięwzięć):

- Rolnictwo zrównoważone (ograniczenie i stosowanie zbilansowanej gospodarki nawozowej i przestrzeganie odpowiedniego następstwa roślin).
- Utrzymanie łąk ekstensywnych – wykaszanie traw od 1 lipca na łąkach jednokośnych o wysokich walorach przyrodniczych, zagrożonych degradacją.
- Utrzymanie pastwisk ekstensywnych – wypas na półnaturalnych pastwiskach w sposób gwarantujący utrzymanie walorów florystycznych i miejsc przebywania gatunków zagrożonych wyginięciem.
- Ochrona gleb i wód – jak najmniejszy czas pozostawiania pól bez pokrywy roślinnej (stosowanie międzyplonów).
- Strefy buforowe – tworzenie 2- lub 5- metrowych pasów zadrzewień na granicy pól i wód.
- Zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich – utrzymanie ras zagrożonych wyginięciem.

W latach 2004-2006 na realizację programów rolnośrodowiskowych przewidziano w Polsce około 280 mln EURO.

Program będzie realizowany w zasadzie tylko w Strefach Priorytetowych, zdefiniowanych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Wojewódzkimi Zespołami Realizacyjnymi. Rolnictwo ekologiczne, ochrona gleb i wód, strefy buforowe i ochrona tradycyjnych ras ma być wspierana na terenie całego kraju niezależnie od stref priorytetowych.

Wykorzystanie jakichkolwiek funduszy unijnych uwarunkowane jest znalezieniem współfinansowania ze środków krajowych. Ich zasadniczym źródłem będą w najbliższym czasie krajowe środki budżetowe oraz fundusze i fundacje mające w swoich priorytetach ochronę przyrody, m.in. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska, wojewódzkie, powiatowe i gminne fundusze ochrony środowiska.

Harmonogram rzeczowo – finansowy, który wypełniali uczestnicy warsztatów

Lp.	Zadanie	Terminy rozpoczęcia-zakończenia	Orientacyjny koszt	Źródła finansowania

EFEKT EKOLOGICZNY:

.....

UZASADNIENIE:

.....

Dzięki temu ćwiczeniu uczestnicy warsztatów uzyskują pewne wyobrażenie o sposobie przygotowywania wniosków, a także poczucie, że samodzielnie (lub wraz z współpracownikami) są w stanie napisać aplikację.

Na warsztaty zaproszono też zagranicznych ekspertów (w tym przypadku z Niemiec i Danii), którzy przedstawili zagadnienia wdrażania, funkcjonowania i finansowania sieci Natura 2000 w swoim kraju. Wykład i dyskusja, jaka się wywiązała, były dla uczestników warsztatów niezwykle cenne. Przede wszystkim był to głos praktyków, ludzi powiązanych zawodowo z Naturą 2000, mających na co dzień do czynienia z różnymi aspektami jej funkcjonowania (wdrażanie, zarządzanie, finansowanie). Choć, jak wyszło z dyskusji – nie jest możliwe uczyć się na cudzych błędach i każdy popełnia zazwyczaj błędy poprzedników – obraz tego, jak radzą sobie kraje sąsiednie stał się punktem odniesienia dla wielu osób, konkretną wizją funkcjonowania sieci Natura 2000 wobec domniemywać sposobu jej zaistnienia w Polsce (konkrety wyłonią się po stworzeniu przepisów wykonawczych).

Eksperti wnieśli też swój udział do realizowanych ćwiczeń (np. sporządzenie oceny oddziaływania inwestycji na obszar Natura 2000), dzieląc się z uczestnikami swoimi doświadczeniami, spojrzeniem na dane zagadnienie z nieco innego punktu widzenia*.

* Skrót z prezentacji przedstawiono w podrozdziałach „Dolina Górnej Narwi” (wykład eksperta z Danii) oraz „Buczyny Łagowskie” (wykład eksperta z Niemiec).

Przykład 17. Materiał wykorzystany na warsztatach przeprowadzonych na obszarze Dolina Górnej Narwi.

Schemat planu zarządzania obszaru Natura 2000 wg Ministerstwa Środowiska, propozycja z 15.03.2003

Rozdział 1. Dane ogólne

1. Podstawa prawna i położenie:
 - podstawa prawna, powierzchnia analizowanego obszaru, opis granic obszaru,
 - położenie administracyjne,
 - charakterystyka i położenie przyrodniczo-geograficzne.
2. Formy własności gruntów.
3. Opis ekosystemów i tradycyjnych metod gospodarowania.

Rozdział 2. Charakterystyka początkowego stanu obszaru

4. Charakterystyka gleb.
5. Charakterystyka ekosystemów i kryteria przyłączenia tego obszaru do Sieci Natura 2000.
6. Opis siedlisk przyrodniczych z *Załącznika I* Dyrektywy Siedliskowej (włącznie z siedliskami priorytetowymi).
7. Opis gatunków zwierząt z *Załączników II i IV* (włącznie z gatunkami priorytetowymi).
8. Opis gatunków roślin z *Załączników II i IV* (włącznie z gatunkami priorytetowymi).

Dla każdego z wyżej wymienionych gatunków lub obszarów zostanie wydany osobny dokument określający aktualny stan ochrony, kierunki zmian w przeszłości, aktualne kierunki zmian i przewidywane kierunki zmian.

9. Opis działań człowieka na terenie obszaru i ich wpływu na stan ochrony obszaru:
 - Działalność rolna i leśna (status własności, użytkowanie gruntów, typ drzewostanu, prowadzone i planowane zarządzanie, infrastruktura drogowa i kolejowa, lokalna produkcja na rynki zewnętrzne, lista działalności gospodarczych na obszarze lub powiązanych z obszarem, zatrudnienie powiązane z działalnością na obszarze),
 - łowiectwo i rybactwo,
 - turystyka oraz dziedzictwo historyczne i kulturalne (budynki, pomniki...),
 - gospodarka wodna.
10. Opis zagrożeń.

Ta część będzie zawierała opis wewnętrznych i zewnętrznych zagrożeń, zarówno tych aktualnych, jak i potencjalnych.

11. Przegląd wszystkich istniejących dokumentów planowania dotyczących obszaru. W tej części szczególnie dużo uwagi zostanie poświęcone planom gospodarki wodnej, leśnej i innym, oraz ewentualnym wcześniejszym opracowaniom dotyczącym ochrony lub zarządzania na tym obszarze i ocenie w jakim stopniu te plany są zgodne z celami ochrony obszaru. Jeśli zaistnieje niezgodność, należy przedstawić propozycję rozwiązania problemów.

Rozdział 3. Ogólne cele i metody ochrony obszaru

12. Cele ochrony.

W celach ochrony określone powinno zostać jak ochrona obszaru wpłynie na osiągnięcie ochrony (zachowania) każdego siedliska lub gatunku na poziomie krajowym. Należy opisać każde siedlisko przyrodnicze i każdy gatunek pod kątem osiągnięcia ich stanu sprzyjającego ochronie (zachowaniu) na poziomie krajowym, co jest celem Dyrektywy Siedliskowej.

13. Status ochrony obszaru.

Występujące formy ochrony przyrody, wynikające z Ustawy o ochronie przyrody oraz inne sektorowe, np. leśnictwa.

14. Sposoby ochrony.

A w szczególności:

- cele zarządzania dla poszczególnych siedlisk,
- sposoby wdrożenia działań (zabiegów) oraz monitoringu obszaru,
- działania ochronne i gospodarcze niezbędne do podjęcia,
- koszty tych działań,
- główne podmioty lokalne, które zostaną objęte działaniami zagospodarowania i ochrony.

Rozdział 4. Cele i metody ochrony siedlisk i gatunków

15. Prezentacja obszaru w podziale na poszczególne jednostki zarządzania (w zależności od przyjętych działań ochronnych), z załączoną mapą i opisem każdej z nich.

16. Prezentacja ogólnego celu ochrony w podziale na cele jednostkowe i działania, które muszą zostać przedsięwzięte dla ochrony każdego siedliska.

17. Przygotować fiszki dla każdej jednostki zarządzania, która powinna zawierać:

- cele zarządzania dla poszczególnych siedlisk,
- sposoby wdrożenia działań (zabiegów) oraz monitoringu obszaru,
- działania ochronne i gospodarcze niezbędne do podjęcia,
- koszty tych działań
- główne podmioty lokalne, które zostaną objęte działaniami zagospodarowania i ochrony.

18. Metody rozwiązywania konfliktów gospodarka człowieka - przyroda.

19. Zakres monitoringu przyrodniczego.

W tym punkcie należy uwzględnić obowiązek sporządzania co 6 lat raportów dla Komisji Europejskiej

Rozdział 5. Możliwości użytkowania i udostępniania obszaru

20. Turystyka i rekreacja.

21. Rolnictwo i leśnictwo.

22. Cele naukowe i dydaktyczne.

Rozdział 6. Ustalenia (wskazania) do innych planów

W tym punkcie należy odnieść się do wszystkich obowiązujących na obszarze planów, np. szczegółowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów urządzenia gospodarstwa leśnego, planów gospodarki wodnej, innych.

Rozdział 6. Załączniki

23. Lista zadań ochronnych.

W tej części zostanie opisana każda jednostka zarządzania oraz zostanie opracowany zakres zadań, które muszą zostać w niej zrealizowane.

24. Mapy.

- położenie administracyjne i położenie dróg oraz innej infrastruktury,
- położenie każdego siedliska przyrodniczego i gatunku,
- położenie każdego działania.

25. Lista uczestniczących osób.

26. Bibliografia obszaru.

Lista wszystkich związanych z obszarem wcześniejszych opracowań, włącznie z krótkimi opisami każdego z nich (po jednej stronie), z autorami, uczestniczącymi ekspertami, geograficznym i tematycznym zakresem opracowania oraz streszczeniem i wnioskami.

27. Protokoły spotkań lokalnych komisji planowania. Protokoły te będą podpisywane przez uczestników i Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody.

Na zakończenie warsztatów dobrze jest przeprowadzić ich ewaluację w postaci anonimowej ankiety. Daje to możliwość poznania opinii uczestników na temat prowadzonych zajęć i uwzględnienia ich w warsztatach prowadzonych w kolejnej edycji, tj. lepszego dostosowania programu do potrzeb uczestników.

Przykład 18. Wzór karty ewaluacyjnej zastosowanej po zakończeniu warsztatów na obszarze Dolina Górnej Narwi.

Ewaluacja warsztatów:

Budowanie partnerstwa w planowaniu ochrony przyrody na obszarze sieci Natura 2000 „Dolina Górnej Narwi”

1. Oceń cały cykl warsztatów. Który warsztat z cyklu zawierał najbardziej przydatne dla Ciebie treści? Dlaczego?

.....
.....
.....

2. Jakie prezentacje spośród tych, które widziałeś były najlepsze? Dlaczego?

.....
.....
.....

3. Jakie prezentacje spośród tych, które widziałeś były najmniej potrzebne? Dlaczego?

.....
.....
.....

4. Jakie inne tematy prezentacji powinny znaleźć się w cyklu warsztatowym?

.....
.....
.....

5. Jakie zajęcia praktyczne, w których uczestniczyłeś były najlepsze? Dlaczego?

.....
.....
.....

6. Jakie zajęcia praktyczne, w których uczestniczyłeś były najsłabsze?
Jak je można poprawić?

.....
.....
.....

7. Jakie inne zajęcia praktyczne powinny znaleźć się w cyklu warsztatowym?

.....
.....
.....

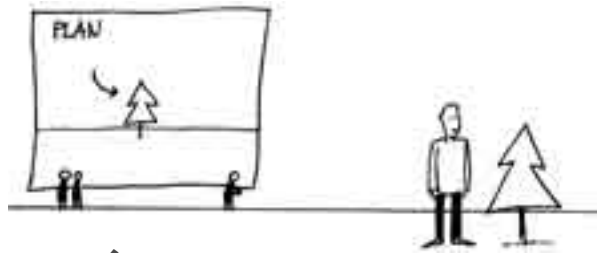
8. Oceń stronę organizacyjną cyklu warsztatów (co ci się podobało, co można poprawić)

.....
.....
.....

9. Inne przemyślenia

.....
.....
.....

Przebieg warsztatów

Buczyny Łagowskie

Warsztaty odbyły się w kwietniu, czerwcu i wrześniu w Łagowie, miejscowości położonej na terenie Łagowskiego Parku Krajobrazowego, prawie w sercu obszaru „Buczyny Łagowskie”.

Uczestnicy warsztatów:

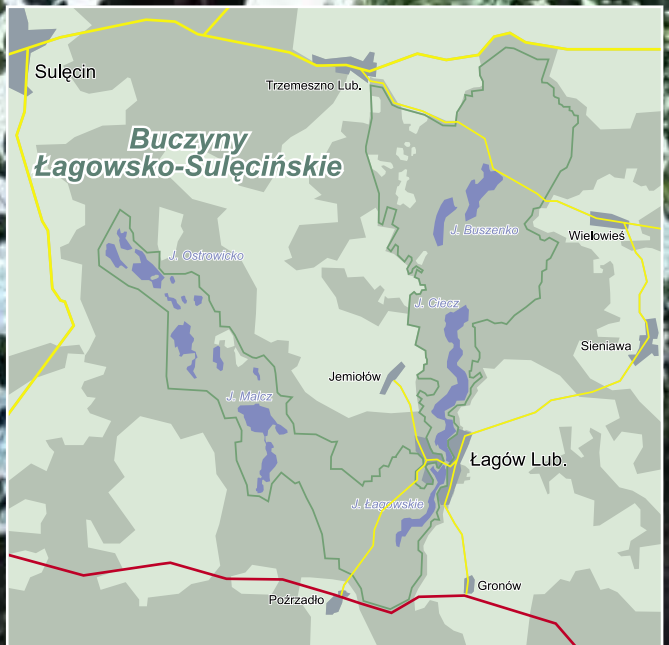
przedstawiciele: Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego – 2 osoby, Starostwa Powiatowego w Świebodzinie – 2, Urzędu Miasta i Gminy Sulęcina – 3, Jednostki Wojskowej (Komendy Poligonu Wędrzyn) – 1, Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego – 1, Łagowskiego Parku Krajobrazowego – 2, Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego – 1, Polskiego Związku Wędkarskiego Okręg Zielona Góra – 1, Nadleśnictwa Świebodzin – 1, Nadleśnictwa Sulęcina – 2, Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Zielonej Górze – 1, Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Ziemi Łagowskiej – 2, Klubu Przyrodników – 2.

WARSZTAT I

... czyli ewolucja - od sceptycyzmu do aprobaty

Wstępem do pierwszego warsztatu były wykłady na temat idei sieci Natura 2000 oraz walorów przyrodniczych obszaru Buczyn Łagowskich decydujących o zgłoszeniu go jako obszaru Natura 2000.

Dyskusja po wykładach pierwszego dnia była dość gorąca. Prowadzący musieli się „zmierzyć” z nieufnością, sceptycyzmem oraz krytyką ze strony pracowników lasów państwowych i samorządów. Samorządowcy obawiali się wprowadzenia znacznych ograniczeń gospodarczego wykorzystania terenu, które

Obszar Buczyny Łagowsko-Sulęcińskie.

Charakterystyka obszaru Buczyny Łagowskie

Projektowany Obszar Natura 2000 Buczyny Łagowskie leży w centrum Pojezierza Lubuskiego w zróżnicowanym krajobrazie morenowym. Charakteryzuje się dużymi deniwelacjami terenu i stromymi zboczami. Najniższy punkt leży na wysokości około 100 m n.p.m., najwyższy na wysokości 225 m n.p.m. W obniżeniach terenu leżą liczne ubogie, przeważnie mezotroficzne, jeziora oraz torfowiska przejściowe i wysokie, a na zboczach obszary źródliskowe. Powierzchnia obszaru wynosi 6370 ha, z czego ponad 90% powierzchni zajmują lasy – bory, dąbrowy i buczyny. Ochrona przyrody realizowana jest w Łagowskim Parku Krajobrazowym, stanowiącym 30% obszaru, oraz trzech rezerwach przyrody.

Najważniejsze siedliska Natury 2000 stwierdzone na terenie obszaru to:

- twardowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki z podwodnymi łąkami ramienic (3140) 5,00%
- torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe) (7110) 0,30%
- torfowiska przejściowe i trzęsawiska (7140) 1,50%
- kwaśne buczyny (9110) 25,00%
- żyzne buczyny (9130) 2,00%
- lasy łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe (91E0) 1,00%
- jeziora eutroficzne (3150) 2,00%

Najważniejsze gatunki Natury 2000 występujące w granicach obszaru to:

- Bąk *Botaurus stellaris*
- Bocian czarny *Ciconia nigra*
- Bielik *Haliaeetus albicilla*
- Błotniak stawowy *Circus aeruginosus*
- Żuraw *Grus grus*
- Puchacz *Bubo bubo*
- Zimorodek *Alcedo atthis*
- Dzięcioł czarny *Dryocopus martius*
- Dzięcioł średni *Dendrocopos medius*
- Lerka *Lullula arborea*
- Pokrzewka jarzębata *Sylvia nisoria*
- Muchołówka mała *Ficedula parva*
- Gąsiorek *Lanius collurio*
- Wydra *Lutra lutra*
- Jelonek rogacz *Lucanus cervus*
- Zalotka większa *Leucorhinia pectoralis*

Opracowanie: Andrzej Jermaczek

miałoby pociągnąć za sobą ustanowienie tu obszaru Natura 2000. Padł też zarzut, że obszary proponowane do sieci Natura 2000 nie były konsultowane z samorządami i nadleśnictwami. Powszechnie też było niezrozumienie idei sieci Natura 2000, opinia, że powieli ona istniejące formy ochrony przyrody. Padały też pytania o finansowanie Natury 2000.

Przekonywanie, iż Natura 2000 to coś zupełnie odmiennego od powszechnych w Polsce form ochrony przyrody, a jej wprowadzenie nie ograniczy w znaczący sposób dotychczasowego użytkowania terenu; że państwa członkowskie UE mają obowiązek wyznaczenia obszarów Natura 2000 zgodnie z załącznikami odpowiednich dyrektyw, a finansowanie programu Natura 2000 jest obowiązkiem państwa i Unii – nie bardzo trafiało do „oponentów”. Wprawdzie przedstawiciele samorządów byli zapraszani do Urzędów Wojewódzkich na spotkania informacyjne, natomiast przedstawiciele LP brali udział w pracach Wojewódzkich Zespołów Realizacyjnych, jednak najwyraźniej były to działania niewystarczające. Szerokie kręgi społeczeństwa nie zostały należycie poinformowane, stąd tyle obaw i sprzeciwów wobec wprowadzenia Natury 2000.

Kamieniem milowym w zmianie nastawienia były wycieczka terenowa i zajęcia warsztatowe - Zbieranie aktualnie posiadanej przez uczestników warsztatu wiedzy na temat występowania siedlisk i gatunków na ich terenie, identyfikacja problemów i luk w wiedzy na ten temat.

Podczas zajęć w terenie zapoznano uczestników z najważniejszymi siedliskami przyrodniczymi objętymi programem Natura 2000 – buczynami, lasami łągowymi, torfowiskiem przejściowym i wysokimi oraz jeziorami ramienicowymi i dystroficznymi.

Na zajęciach warsztatowych sporządzono listę materiałów (literaturowych, kartograficznych, wyników badań i ekspertyz) dostępnych w różnych instytucjach i organizacjach. Dało to już pogląd na stan rozpoznania obszaru - siedlisk przyrodniczych i gatunków. Okazało się m.in., że zupełnie brakuje danych na temat występowania ramienic w większości jezior obszaru, choć są przesłanki, że można się ich spodziewać. Już na tym etapie ujawniła się konieczność zatrudnienia specjalistów hydrobotaników.

Następnie uczestnicy w grupach opracowali trzy mapy: rozmieszczenia „naturowych” gatunków płazów i ptaków, siedlisk przyrodniczych: buczyny żywej i kwaśnej oraz zagospodarowania terenu.

W wyniku pracy stwierdzono:

- konieczność przeprowadzenia inwentaryzacji jezior, zwłaszcza poligonowych, co do których brak jakichkolwiek danych (przyzupuszczenie występowania łąk ramienicowych - siedliska „naturowego”; poza tym słabe rozpoznanie ichtiofauny),

- konieczność weryfikacji posiadanych informacji o rozmieszczeniu „naturalnych” gatunków ptaków, płazów i owadów oraz inwentaryzacji torfowisk,
- potrzebę określenia dokładnego zasięgu i ocenę stanu siedliska buczyn.

Postanowiono, że inwentaryzacja torfowisk oraz rozmieszczenia ptaków i płazów zostanie przeprowadzona we własnym zakresie (tj. przez Klub Przyrodników), a analizą wieku i struktury buczyn zajmą się leśnicy. Natomiast do inwentaryzacji „naturalnych” gatunków owadów i flory jezior niezbędne będzie zatrudnienie specjalistów: entomologa i hydrobotanika.

Po wykładach, wycieczce i pracy w grupach zmieniło się nastawienie uczestników do Natury 2000. Obawy samorządowców i leśników dotyczące wprowadzenia licznych ograniczeń w zagospodarowaniu terenu oraz prowadzeniu gospodarki leśnej rozwiały się. Przekonali się oni, że wprowadzenie Natury 2000 na ich terenie nie spowoduje zbyt wielkich zmian w dotychczasowym sposobie gospodarowania. Stanowisko niektórych osób zmieniło się diametralnie - bardzo sceptyczny na początku warsztatów pracownik Lasów Państwowych po ich drugim dniu proponował poszerzenie obszaru Natura 2000 o dodatkowe fragmenty lasów.

WARSZTAT II

... hajda na buczyny!

Poprzez cykl wykładów-prezentacji uczestnicy warsztatów zostali zaznajomieni ze stanem kluczowych dla obszaru siedlisk przyrodniczych i gatunków oraz podstawami metod ich ochrony. Omówione zostały następujące tematy:

„Torfowiska obszaru Natura 2000 Buczyny Łagowskie”

„Łąki obszaru Buczyny Łagowskie”

„Jeziora ramienicowe i rola ramienic w ekosystemie” – wykład wraz z ćwiczeniami praktycznymi (rozpoznawanie ramienic)

„Gatunki „naturalne” w ichtiofaunie obszaru Buczyny Łagowskie

„Buczyny” - wykład-prezentacja wraz z przedstawieniem wyników analiz przestrzennych (w programie ArcView)

„Stan, rozmieszczenie, zagrożenia i zalecenia ochronne dla kluczowych dla obszaru gatunków (z załączników Dyrektyw Siedliskowej i Ptasiej)”

**Gatunki ryb wymienione w załączniku nr 2 Dyrektywy Siedliskowej
na terenie Buczyn Łagowskich**

Przynależność systematyczna, nazwa gatunkowa	Stanowiska pewne	Stanowiska prawdopodobne
Rząd: Cypriniformes (karpiokształtne)		
Rodzina: Cyprinidae (karpiowate)		
różanka <i>Rhodeus sericeus amarus</i>	-	kanal J. Buszenko – J. Buszno, kilka jezior „poligonowych”
Rodzina: Cobitidae (kozowate)		
koza <i>Cobitis taenia</i>	jeziora: Trześniowskie, Łagowskie, Buszno, Buszenko, rzeki: Pliszka, Łagowa, Jeziorna, w swoich przyjeziornych odcinkach, kanał J. Buszenko-J. Buszno	J. Bobrze, J. Linie, kilka jezior i drobnych akwenów „poligonowych”
piskorz <i>Misgurnus fossilis</i>	-	J. Bobrze, J. Linie, kilka małych jezior i drobnych akwenów „poligonowych”, rowy melioracyjne w zlewni Pliszki, Łagowej i Jeziornej

Ponadto na terenie Buczyn Łagowskich znajdują się dwa gatunki ryb objęte załącznikiem nr 5 Dyrektywy Siedliskowej:

- sielawa (*Coregonus albula*) – J. Trześniowskie, Łagowskie, Buszno, Buszenko
- sieja (*Coregonus lavaretus*) – J. Trześniowskie

W bezpośrednim sąsiedztwie Buczyn Łagowskich występują także inne gatunki objęte załącznikiem nr 2:

- minóg strumieniowy (*Lampetra planeri*) - Pliszka
- głowacz białopłetwy (*Cottus gobio*) - Postomia

Opacowanie: Wojciech Zieleniewski

Temat ten pogłębił wyjazd terenowy, dotyczący miejsc problemowych oraz zagrożeń dla siedlisk przyrodniczych i gatunków.

Problem zagrożenia jezior ramienicowych omówiono na przykładzie Jez. Łagowskiego, przy okazji poławiając rosnące w strefie przybrzeżnej ramienice. Następnie wizytowano buczyny na terenie projektowanego rezerwatu „Buczyny nad Buszenkiem”, omawiając „na gruncie” przyczyny istniejącego tu konfliktu pomiędzy przyrodnikami a leśnikami i wojskiem. Jest to teren wyjątkowo cenny – siedlisko żyznej i kwaśnej buczyny, z drzewostanami przeważnie ponad stuletnimi, o dużych walorach przyrodniczych. Klub Przyrodników opracował dokumentację projektową przyszłego rezerwatu. Lasy Państwowe (zarządca terenu) wyraziły zgodę. Sprawa jednak utknęła w martwym punkcie – Wojsko ustosunkowało się do projektu nieprzychylnie, z uwagi na potencjalny (według przyrodników i leśników nieistniejący) konflikt ze strefą ochronną poligonu. Wojewódzki Konserwator Przyrody nie podejmuje dalszych kroków, pomimo że nie ma obowiązku uwzględnienia opinii Wojska. Leśnicy, choć popierają utworzenie rezerwatu, zobowiązani są do wykonywania zaleceń zapisanych w Planie Urządzenia Lasu, do czasu zatwierdzenia rezerwatu. Teren ten jest traktowany wciąż jak las gospodarczy, dlatego wykonano rębnie gniazdowe na stokach, w wyciętych gniazdach posadzono dąb - według przyrodników niezgodnie z siedliskiem kwaśnej buczyny.

Ponadto przyrodnicy zarzucają leśnikom, iż nie pozostawiają dostatecznej ilości martwego drewna w lesie. Leśnicy zasłaniają się skomplikowanymi procedurami, koniecznością utrzymania właściwego stanu sanitarnego oraz nieprzychylną postawą kontrolerów.

Pola konfliktów - nieprawidłowa gospodarka leśna (rębnie na stokach, nasadzenia obcych gatunków - daglezja zielona, zbyt mało martwego drewna).

Występowanie i problemy ochrony siedlisk kwaśnej i żyznej buczyny w obszarze „Buczyny Łagowsko-Sulęcińskie”

Na terenie ostoi Buczyny Łagowsko-Sulęcińskie obszary leśne zajmują ponad 85% powierzchni i są dominującym typem ekosystemów. Buczyny, od których wzięła swoją nazwę opisywana Ostoja, nadają jej wyraźne piętno, stając się „sztandarowym” siedliskiem na tym terenie. Zajmują łącznie prawie 1000 ha, tworząc swoistą „wyspę środowiskową” w północno-zachodniej części obszaru. Na starych mapach sprzed kilku wieków, na obszarze tym zawsze widniał duży kompleks leśny. Można więc przypuszczać, że buczyny trwają w tym miejscu co najmniej od kilku stuleci. Pozwoliło to na wytworzenie się specyficznej dla tego typu lasu fauny i flory.

W Polsce przebiega wschodnia granica występowania buka w Europie, który jest wyraźnie związany z klimatem oceanicznym. Buczyny są lasami, które prawie w ca-

łości buduje buk, z niewielką domieszką dębu bezszypułkowego, grabu, jaworu. Korony drzew tworzą gęsty pułap utrudniając dostęp światła do dna lasu. Stąd warstwa krzewów jest słabo rozwinięta. Również warstwa runa jest słabo rozwinięta. Wzrost pokrycia warstwy runa oraz pojawienie się większej liczby gatunków następuje dopiero w okresie starzenia się drzewostanu, kiedy powstają luki w warstwie koron.

Na terenie omawianego kompleksu buczyn dominuje tzw. **kwaśna (acidofilna) buczyna niżowa** (*Luzulo pilosae-Fagetum*). Jest to ubogi florystycznie las bukowy charakteryzujący się mało urozmaiconą strukturą przestrzenną, rosnący na stosunkowo ubogich, kwaśnych glebach. Jest to siedlisko zajmujące największą powierzchnię spośród ekosystemów leśnych. W północnej części stanowi dominujące siedlisko na zwartym obszarze około 900 ha.

Kwaśna buczyna niżowa charakteryzuje się najuboższym składem florystycznym spośród różnych typów lasu bukowego, przy czym charakterystyczne jest występowanie gatunków typowych dla siedlisk borowych, takich jak borówka czernica czy trawa - śmiełek pogięty. Kwaśna buczyna wykazuje znaczne zróżnicowanie siedliskowe, odpowiadające jej szerokiej skali troficzo-wilgotnościowej. Na terenie Buczyn Łagowsko-Sulecińskich występują wszystkie opisywane w literaturze podzespoły:

Podzespół typowy (*Luzulo pilosae-Fagetum typicum*) zajmuje największą powierzchnię na omawianym terenie. Dojrzały drzewostan odznacza się prostą strukturą - jest przeważnie jednowarstwowy i tylko nielicznie buk występuje w warstwie podszytu. Zwarcie koron drzew jest duże i wynosi 70-90% co powoduje brak dostępu światła do niższych partii lasu.

Przedstawicielami gatunków roślin runa związanymi z lasami bukowymi są: prosownica rozpierzchła, marzanka wonna oraz przetacznik górski, odnotowany między innymi w rezerwacie „Buczyna Łagowska”. Dominującym składnikiem runa jest trawa prosownica rozpierzchła, pojawiająca się często łanowo. Tam gdzie prosownicy jest mniej pojawiają się z różnym nasileniem inne trawy: wiechlina gajowa oraz miejscowo śmiełek pogięty. W umiarkowanym stopniu notuje się również mchy z merzykiem groblowym na czele oraz z żurawcem falistym i knotnikiem zwisłym szczególnie przy pniach drzew.

Podzespół suchy (*Luzulo pilosae-Fagetum cladonetosum*), spotykany jest na omawianym terenie stosunkowo rzadko, na najuboższych glebach. Wyróżnia się licznym występowaniem naziemnych mchów, takich jak: płonnik strojny, widłoząbek jednoboczny, bielistka siwa i merzyk groblowy oraz gatunków porostów z rodzaju chrobotek. Podzespół ten występuje najczęściej na stromych zboczach oraz na płaskowyżach, w miejscach gdzie gleba nie jest przykryta ściółą. Miejsca te stanowią najsuchsze i najuboższe siedliska, dostępne jeszcze dla kwaśnej buczyny.

Pokrycie roślinności charakteryzuje się najwyższym pokryciem mchów, wynoszącym od 40 do 60%, co robi miejscami wrażenie mszystej mozaiki ciemnozielono-

nych mchów oraz kęp żółtozielonej bielistki siwej nazywanej również modrzaczkiem. Porostów jest niewiele. Z roślin kwiatowych występuje głównie śmiałek pogięty, turzycyca pigułkowata oraz kosmatki - owłosiona i wielokwiatowa.

W skrajnym przypadku ubóstwa gatunkowego runa, jak ma to miejsce w rezerwacie „Buczyna Łagowska” w jego zachodniej części, na stoku o nachyleniu 40°, roślin kwiatowych nie ma prawie wcale, oprócz sporadycznie występującej kosmatki owłosionej oraz jastrzębca kosmaczka, a mchy pokrywają nagą glebę tylko na około 5% powierzchni.

Podzespół paprociowy (*Luzulo pilosae-Fagetum dryopteridetosum*) stanowi najbogatszą postać kwaśnej buczyny, wykształcającą się w miejscach o największej wilgotności, często w zagłębieniach terenowych. Wyróżniającym się gatunkiem runa jest paproć - zachyłka trójkątna, tworząca zwarte płyty. Zachyłce trójkątnej towarzyszy trawa prosownica rozpierzchła oraz chroniona marzanka wonna i szczawik zajęczy. Mchy wykazują mniejszy udział, wzrasta natomiast rola mezotroficznych gatunków roślin zielnych. Płyty podzespołu paprociowego występują głównie w dolnych partiach zboczy. Podzespół reprezentując najwilgotniejszą i najżyźniejszą postać kwaśnej buczyny i jest postacią przejściową w kierunku żyznych buczyn.

Dla zachowania siedliska kwaśnej buczyny z pełnią jej bogactwa przyrodniczego konieczne jest zapewnienie równomiernej reprezentacji wszystkich stadiów rozwojowych lasu bukowego. Szczególnie dużym bogactwem niektórych grup zwierząt, roślin i grzybów charakteryzują się najstarsze fazy rozwojowe buczyny nazywane fazami terminalnymi. Znaczny udział drzew dziuplastych w starodrzewiach stwarza korzystne warunki dla ptaków wyprowadzających lęgi w dziuplach. Istotnym zagadnieniem jest zwiększenie udziału drzew martwych i to zarówno stojących jak i leżących. Z martwym drewnem związane są rzadkie grupy bezkręgowców, a szczególnie pajęczaki i owady oraz ciekawe gatunki grzybów. Dlatego dla stworzenia optymalnych warunków siedliskowych dla rzadkich gatunków konieczne jest zachowanie wszystkich stadiów rozwojowych rozmieszczonych odpowiednio w przestrzeni, jak również obecność martwego drewna o różnych wymiarach i o różnym stopniu rozkładu. Prowadzenie racjonalnej gospodarki leśnej zgodnie z zasadami ekologizacji w lasach (zwiększenie liczby drzew martwych i dziuplastych) oraz zachowanie stałej puli drzewostanów starszych pozwoli z pewnością zachować to siedlisko w tzw. „właściwym stanie ochrony”.

Żyzna buczyna niżowa *Galio odorati-Fagetum* (dawniej *Melico-Fagetum*) jest reprezentowana nierównomiernie wśród tutejszych buczyn. Niewielkie fragmenty tego zespołu stwierdzono w rezerwacie „Buczyna Łagowska” i nielicznie w buczynach położonych wokół jezior Buszno i Buszenko, wśród niezwykle bogato urzeźbionego terenu. Płyty żyznej buczyny zajmują wielkość najczęściej kilku – kilkunastu arów i znajdują się przeważnie w dolnych partiach zboczy o nachyleniu od 15 do 45° lub na dnach parowów.

Drzewostan tworzy buk o dużej sile wzrostowej, warstwa podszytu jest słabo rozwinięta i tworzy ją głównie młode pokolenie bukowe. Gatunkiem runa, który pozwala w prosty sposób zdiagnozować obecność tego siedliska jest trawa - perłówka jednokwiatowa, która wraz z marzanką wonną i prosownicą rozpierzchną nadają wyraźne piętno warstwie runa. Inne gatunki roślin zielnych charakterystyczne dla szeroko pojętych lasów bukowych występujące w runie żywej buczyny to: trędownik bulwaisty, gajowiec żółty i fiołek leśny. Poza tym częstymi gatunkami są wiechlina gajowa oraz zawilec gajowy. Nielicznie spotykane są mchy: płonnik strojny i merzyk groblowy zajmujące do 25% powierzchni. Na terenie Buczyn Łagowsko-Sulęcińskich dużym zagrożeniem dla tego siedliska jest wnikanie obcych gatunków runa leśnego. Najgroźniejszym przybyszem jest niecierpek drobnokwiatowy.

Dla pełnego zachowania siedliska żywej buczyny niżowej z pełnią jej bogactwa przyrodniczego konieczne jest zachowanie wszystkich stadiów rozwojowych lasu bukowego, rozmieszczonych odpowiednio w przestrzeni, jak również obecność martwego drewna o różnych wymiarach i o różnym stopniu rozkładu.

Opracowanie: Marek Maciantowicz

Następnym miejscem konfliktu jest plaża nad jeziorem Buszno. Jest to jezioro ramienicowe z interesującą roślinnością, otoczone lasami bukowymi, położone na terenie Łagowskiego Parku Krajobrazowego, a jednocześnie w strefie ochronnej poligonu. Jedyne dogodne dojście do wody nad j. Buszno (płycizna, odkryty kawałek brzegu) znajduje się przy szosie. Spontanicznie zaadoptowane przez mieszkańców Sulęcina i okolic jako kąpielisko, miejsce odpoczynku w okresie VII-VIII (tylko w tym okresie jest zgoda Komendy Poligonu na wejście na ten teren). Zaadaptowane przez LP jako tzw. „leśny biwak” - z parkingiem i kilkoma ławkami, jednak bez podstawowej infrastruktury sanitarnej. Generalnie, dopóki odwiedzane było jedynie przez miejscowych, możliwości samooczyszczania się wód nie były przekraczane. Na nieszczęście „leśny biwak” znalazł się na mapie turystycznej okolic Łagowa, przez co coraz więcej turystów przyjeżdża tu, by spędzić w namiocie kilka dni. Powoduje to zwiększenie splotu zanieczyszczeń do jeziora, co grozi jego zanieczyszczeniem i utratą walorów przyrodniczych.

Tak więc jednym z problemów do rozwiązania jest ograniczenie do minimum biwakowania w tym miejscu. Co do tego raczej przyrodniczy, samorządowcy i nadleśnictwo jest zgodne.

Kością niezgody pozostaje jednak zagospodarowanie bądź niezagospodarowanie tego miejsca. Sprawa jest o tyle trudna, że dla tego terenu brak zapisu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (który i tak jest nieaktu-

alny). Gmina Sulęcín chce zagospodarować plażę na czas wakacji – postawić toalety, umywalnię, pojemniki na śmieci, zatrudnić osobę do obsługi infrastruktury turystycznej. Środki na ten cel pochodzić by miały z budżetu gminy.

Przyrodnicy obawiają się jednak, że za infrastrukturą sanitarną pójdzie mała gastronomia, a za nią kolejne inwestycje na coraz to większą skalę. Spowoduje to zwiększony napływ turystów i coraz silniejszą presję na otoczenie, a w rezultacie degradację tego miejsca, a być może całego jeziora.

Sprawa kąpieliska nad jez. Buszno oraz gospodarki leśnej na terenie projektowanego rezerwatu „Buczyny nad Buszenkiem” wywołały burzliwą dyskusję pomiędzy zainteresowanymi stronami.

Kolejny dzień poświęcony był planowaniu. Przedmiotem diagnozy i planowania działań ochronnych były naturalnie buczyny oraz jeziora ramienicowe - siedliska najważniejsze dla obszaru i ogniskujące konflikty. Grupy warsztatowe opracowały dla nich analizę SWOT, co dało podstawę do dokładnej identyfikacji problemów i zagrożeń oraz planowania celów ochrony i działań ochronnych. Zo stały one zapisane w tabelach wzorowanych na schemacie LFA.

Rezultaty prac grup stanowią bardzo dobre materiały wstępne do sporządzenia planów ochrony buczyn i jezior ramieniowych (p. poniżej).

Analiza SWOT - jeziora ramienicowe

<p>SILNE STRONY</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niewielka penetracja ludzka • Niewielki wpływ zanieczyszczeń pochodzenia przemysłowo-komunikacyjnego • Dobrze zachowane zbiorowiska ramienicowe i inne zbiorowiska roślinności wodnej • Otoczenie terenu lasami • Słabe zagospodarowanie terenu 	<p>SŁABE STRONY</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niezgodny z siedliskiem skład drzewostanów w zlewniach (mała różnorodność gatunkowa – sosna) • Ograniczone możliwości wprowadzenia ochrony • Słabe rozpoznanie przyrodnicze terenu • Brak planowej gospodarki
<p>SZANSE, MOŻLIWOŚCI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dostosowanie drzewostanów do siedliska (przebudowa) • Opracowanie planów ochrony siedlisk i gatunków • Obszar Natura 2000 	<p>NIEBEZPIECZEŃSTWA, ZAGROŻENIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Możliwość intensyfikacji użytkowania • Ewentualna niewłaściwa gospodarka rybacka (zarybianie gatunkami powodującymi degradację)

Cele ochrony jezior ramieniowych

Cel strategiczny	Cele operacyjne	Przewidywane wyniki do osiągnięcia	Działania ochronne					Za co?
			Co?	Kto?	Kiedy?	Gdzie?	W jaki sposób?	
Utrzymanie czystości jezior		Ograniczenie spływu zanieczyszczeń	Nie sytuowanie w pobliżu jezior ośrodków wypoczynkowych i szlaków komunikacyjnych	Gminy i zarządcy terenu	W promieniu 3 km. od jezior	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego	Budżet gminy	
		Ograniczenie używania środków chemicznych przy opryskach lasu	Stosowanie środków biologicznych	Nadl. Sulęcín	Pas do 300 m od brzegów	Oznakowanie podczas opryskiwania, użycie systemu GPS	RDLP	
Zachowanie łąk ramieniowych w jeziorach poligonalnych na obszarze Buczyn Łagowskich	Ograniczenie dostępu do korzystania z jezior	Utrzymanie lasów wodochronnych	Niedopuszczenie do spływów powierzchniowych	Nadl. Sulęcín	Do 100 m od linii brzegowej	Stosowanie rębni złożonych	RDLP	
		Racjonalne zrybianie zbiorników przez PZW	Zakaz wprowadzania gatunków mogących zmienić szatę roślinną w jeziorach	PZW	W jeziorach		PZW	
	Ograniczenie dostępu do korzystania z jezior	Udosłupnienie jezior do kąpiel w określonych terminach	Oznakowanie kąpielisk	Zarządcy terenu	Brzegi jezior	Ustawienie tablic informacyjnych	Urząd Wojewódzki	
		Wyznaczenie i kontrola miejsc kąpieliskowych	Wprowadzenie zakazu poruszania się pojazdów wodnych napędzanych silnikami	Nadleśnictwo, Jednostka Wojskowa	Na jeziorach	Opracowanie regulaminów	Urząd Wojewódzki	
	Przebudowa drzewostanów sosnowych otaczających jeziora i dostosowanie składu gatunkowego do siedlisk	Wprowadzenie bioróżnorodności drzew i krzewów w sąsiednich drzewostanach	Wprowadzenie podszytów i dolnych pięt drzewostanów	Nadleśnictwa	Do 1000 m od linii brzegowej	Przebudowa drzewostanów przez wprowadzenie rębni złożonych	RDLP, fundusze pomocowe	
		Większe poznanie gatunków flory i fauny żyjącej w jeziorach i ich otoczeniu	Opracowanie planów ochrony	Nadleśnictwa	Na całym terenie buczyn	Dobór gatunków do siedliska	RDLP	
Utworzenie obszaru naturalnego na terenie Buczyn Łagowskich				Klub Przyrodników	Plan Ochrony Wód	Fundusze UE		

Analiza SWOT - buczyny

<p>SILNE STRONY</p> <ul style="list-style-type: none"> • Duży kompleks buczyn • Duży udział płatów starodrzewi • Znaczny procent klasy odnowienia (młode pokolenie buka pod drzewostanami sosnowymi) • Kompleks upraw pochodnych buka (z nasion wiadomego pochodzenia) • Duży procent powierzchni przebudowanych drzewostanów zgodnie z siedliskiem • Rzadkie gatunki związane z buczynami • Cały obszar objęty różnymi formami ochrony (PK, rezerваты, obszary chronionego krajobrazu) 	<p>SŁABE STRONY</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zakłócenie stosunków wodnych • Mała ilość martwego drewna • Schematyczna gospodarka leśna w przeszłości • Brak możliwości ochrony pewnych elementów przyrody w lasach gospodarczych • Niski poziom edukacji ekologicznej społeczeństwa • Słabe rozpoznanie występowania cennych gatunków • Wprowadzanie gatunków obcych - np. daglezi zielonej
<p>SZANSE, MOŻLIWOŚCI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Potencjalne miejsca rozwoju bioróżnorodności • Zachowanie dla przyszłych pokoleń niezmiennych siedlisk • Zwiększenie udziału siedliska buczyny dzięki przebudowie • Ujęcie w przyszłości obszaru w sieci Natura 2000 • Współpraca nadleśnictw z ŁPK • Wyjątkowość kompleksu buczyn jako elementu promocji regionu • Opracowanie dobrych planów ochrony dla PK • Szeroko prowadzona edukacja społeczności (sposób „pośredni” – imprezy, happeningi) 	<p>NIEBEZPIECZEŃSTWA, ZAGROŻENIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przedłużająca się procedura ustanawiania rezerwatu „Buczyny nad Buszenkiem” • Coraz większa penetracja ludzi • Brak koncepcji kanalizacji ruchu turystycznego • Zmniejszanie się powierzchni starodrzewi • Niekorzystne zarządzenia odgórne • Przedłużająca się procedura ustanawiania obszarów Natura 2000 • Brak środków finansowych na działania ochronne • Podejmowanie wadliwych decyzji spowodowane słabym rozpoznaniami

Cele ochrony buczyn

Działania ochronne								
Cel strategiczny	Cele operacyjne	Przewidywane wyniki do osiągnięcia	Co?	Kto?	Kiedy?	Gdzie?	W jaki sposób?	Za co?
Zachowanie ekosystemu kwaśnej buczyny niżowej terenu Buczyn Łagowskich	Zachowanie starodrzewu	Podwyższenie wieku rębności oraz wyłączenie z użytkowania cennych przyrodniczo fragmentów starodrzewi bukowych - możliwe bez zmiany wieku rębności	Uzgodnienie na poziomie prac urzędniczych w nadleśnictwie	RDLP, Nadl., Łagowski Park Krajobrazowy (ŁPK), BULiGL*	I KTG	Nadl. Sulęcín		Środki Nadl. Sulęcín
	Odtworzenie siedlisk buczyn	Przebudowa drzewostanów	Zapewnienie materiału sadzeniowego	N-ctwo Sulęcín, N-ctwo Świebodzin		Szkołki leśne nadl. Sulęcín i Świebodzin	Produkcja szkółkarstwa z miejscowych nasion	Środki Nadl. Sulęcín i Świebodzin
Zachowanie ekosystemu kwaśnej buczyny niżowej terenu Buczyn Łagowskich			Ujęcie przebudowy w planie urzędzenia lasu	RDLP, Nadl., ŁPK, BULiGL*	I Komisja Techniczno-Gospodarcza (KTG)	Nadl. Sulęcín		Środki Nadl. Sulęcín
	Ustanowienie rezerwatu „Buczyny nad Buszenkiem”	Przyspieszenie procedury uzgodnień z poszczególnymi zarządcami przepisami	Ustalenie warunków uzgodnień z poszczególnymi zarządcami i władzami	RDLP, Nadl. Świebodzin	Aneks do obowiązującego operatu	Nadl. Świebodzin		Środki Nadl. Świebodzin
	Utworzenie obszaru Natury 2000 i opracowanie planu jego ochrony	Stworzenie Planu ochrony	Wykonać projekt Planu ochrony	Woj. Kons. Przyrody	W ciągu 3-4 miesięcy		Postępowanie administracyjne	Wojewoda
		Utworzenie obszaru Natury 2000 i zatwierdzenie przez UE obszar Natury 2000	Naciski na MŚ –wprowadzenie na listę zgłaszanych obszarów w następnej edycji	Woj. Kons. Przyrody, organizacje społ., samorządy, nadleśnictwa	Zgodnie z obowiązującym prawem			Wnioski, naciski administracyjne

*BULiGL - Biuro Urzędzenia Lasu i Geodezji Leśnej

Kolejnym etapem była wspólna budowa zarysu planu komunikacji społecznej. W kilku grupach, krok po kroku, przeprowadzono analizę podstawowych problemów z zakresu komunikacji społecznej na omawianym obszarze, a także zaplanowano działania jakie należy podjąć w celu usprawnienia obiegu informacji i poinformowania różnych grup społeczności lokalnych o planowanym obszarze Natura 2000. Następnie dokonano rozwinięcia zakresu treści zasadniczych spośród wybranych form komunikacji – przygotowano program warsztatu szkoleniowego dla leśników, zarys ulotki i strony internetowej, a także plan publikacji albumowej.

Wybrane formy komunikacji – rozwinięcie

1. Warsztat/szkolenie

Program szkolenia dla leśników Nadleśnictwa Sulęcín, Świebodzin oraz dla pracowników Zakładów Usług Leśnych (ZUL)

Temat: „Natura 2000 na obszarze Buczyn Łagowsko-Sulęcińskich”

Miejsce: Łagów, Ośrodek „Leśnik”

Czas: wrzesień 2004

Osoba prowadząca: pracownik Klubu Przyrodników

9.00 – 10.00	Wprowadzenie Co to jest Natura 2000?
10.00 – 10.10	Przerwa
10.10 – 11.10	Walory przyrodnicze obszaru „Buczyny Łagowsko-Sulęcińskie”
11.10 – 11.25	Przerwa
11.25 – 12.25	Zarządzanie obszarem Natura 2000 Doświadczenia zagraniczne w zarządzaniu obszarami Natura 2000
12.25 – 12.35	Przerwa
12.35 – 13.35	Jak chronić siedliska i gatunki obszaru?
13.35 – 14.15	Dyskusja Podsumowanie

2. Ulotka (projekt) skierowana do mieszkańców gmin Łągów i Sulęcín (p. str. 32)

W dyskusji nad projektem ulotki padła propozycja zmiany nazwy obszaru. Jak słusznie zauważyli przedstawiciele Urzędu Miasta w Sulęcínie, projektowana ostoja „Buczyny Łagowskie” leży w większości na terenie gminy i Nadleśnictwa Sulęcín. Dla uzyskania szerokiego poparcia społecznego korzystnie byłoby zmienić nazwę na np. „Buczyny Łagowsko-Sulęcínskie”, tak aby społeczność mogła utożsamiać się z tym obszarem.

Głos ten był bardzo istotny, choć na początku wydawał się przesadzony, zwłaszcza dla przyrodników, którzy przyzwyczaili się do funkcjonującej już nazwy „Buczyny Łagowskie”. Propozycja została przedyskutowana i przyjęta.

To zdarzenie unaoczníło prowadzącym, jak ważne są konsultacje społeczne, nawet w przypadku tak z pozoru mało konfliktowego i wydawałoby się mało znaczącego elementu jak nazwa własna. Taka „drobnostka” może zaważyć na tym, czy lokalna społeczność będzie utożsamiać się z obszarem i rzutować na zachowanie mieszkańców – „proochroniarskie”, neutralne, czy wręcz wrogie.

3. Publikacja skierowana do mieszkańców, władz samorządowych, turystów

Album – $\frac{3}{4}$ zdjęć, tekst; mapa terenu – wewnętrzna strona okładki

„Natura 2000. Buczyny Łagowsko-Sulęcínskie”

- I. Wstęp
- II. Opis obszaru (granice, użytkowanie, historia)
- III. Lasy
 - a. Charakterystyka
 - b. Fauna, flora
 - c. Zagrożenia
 - d. Sposoby ochrony
- IV. Wody
 - a. jw.
- V. Łąki i torfowiska
 - a. jw.
- VI. Turystyka
- VII. Słowniczek terminów

4. Strona internetowa

Linki dodatkowe:			
Kontakt / strona macierzysta	Siedliska	Gatunki	Obiekty chronione
<ul style="list-style-type: none"> • Baza noclegowa • Urząd Miasta i Gminy Sulęcín • Urząd Gminy Łągów • Nadleśnictwo Sulęcín • Nadleśnictwo Świebodzin • Klub Przyrodników • Łągowski Park Krajobrazowy • Komenda Poligonu 	<ul style="list-style-type: none"> • Lasy • Wody • Łąki i torfowiska 	<ul style="list-style-type: none"> • Puchacz • Bielik • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • Łągowski Park Krajobrazowy • Rezerваты • Pomniki przyrody • Użytki ekologiczne

... planowanie, planowanie i ... finansowanie

Warsztat III rozpoczęto wykładami na temat zagrożeń walorów przyrodniczych obszaru, planowania ochrony i możliwości wdrażania zaplanowanych prac do innych działań planistycznych, między innymi urzędzenia lasu.

Cenne przyrodniczo siedliska wodne projektowanego obszaru Natura 2000 Buczyny Łagowsko-Sulecińskie (wyniki prac hydrobotanicznych):

- w 16. jeziorach i dwóch małych śródlęśnych zbiornikach wodnych stwierdzono cenną różnorodność 47. zbiorowisk roślinnych, z czego 43 tworzyły odrębne zespoły roślinne należące do 7 klas fitosocjologicznych,
- do najcenniejszych należą siedliska zajmowane przez makroskopowe glony z rodziny *Characeae* – ramienice, czuły wskaźnik czystości wód,
- na badanym obszarze występują gatunki reprezentujące 4 z 5. obecnych w naszych wodach słodkich rodzajów ramienic, których przedstawiciele tworzą w wielu jeziorach cenne przyrodniczo i chronione łąki ramienicowe,
- łąki ramienicowe, których siedliska zaleca się objąć szczególną ochroną w ramach programu Natura 2000 reprezentowane są przez rzadko spotykaną liczbę 10. odrębnych zespołów,
- najcenniejszym gatunkiem znalezionym na omawianym obszarze jest *Lychnothamnus barbatus*, ramienica bardzo rzadko spotykana i chroniona nie tylko w Polsce, ale także w skali europejskiej,
- siedliska ramienicowe stwierdzono w 10. zbiornikach: Męckie Duże (7 zbiorowisk), Pierwsze (6), Łagowskie (5), Trześniowskie (4), Malcz (4), Bobrze (2), Ostrowskie (2), Buszno (1), Buszenko (1) oraz małym zbiorniku śródlęśnym (1),
- największą powierzchnię fitolitoralu (części jeziora zajętej przez roślinność) zbiorowiska ramienicowe zajmują w Jeziorze Pierwszym; w tym też jeziorze występują m.in. fitocenozy rzadkich zespołów dużych ramienic: *Charetum polyacanthae* i *Charetum rudis*,
- stwierdzono obecność zbiorowisk budowanych przez rzadkie i chronione prawem gatunki roślin o liściach pływających – tzw. nimfeidy, potocznie zwane liliami wodnymi, reprezentowane przez grzybienie białe (*Nymphaea alba*) i grążela żółtego (*Nuphar lutea*),

- oprócz grzybieni białych stwierdzono nie notowane dotąd w tej części kraju stanowiska bardzo rzadkich i objętych ochroną całkowitą grzybieni północnych (*Nymphaea candida*),
- w zbadanych zbiornikach wodnych stwierdzono ponadto rzadkie, chronione i zagrożone bezpośrednio gatunki (tzw. gatunki specjalnej troski) oraz zbiorowiska roślinne, wymagające szczególnej ochrony.

Zagrożenia siedlisk jeziornych projektowanego obszaru Natura 2000 Buczyńny Łagowsko-Sulęcińskie oraz możliwości ich ochrony i zachowania

- Do najważniejszych zagrożeń badanych ekosystemów należy zaliczyć rekreacyjne użytkowanie jezior: Łagowskiego, Trześniowskiego, Ostrowskiego, Buszna, a także Pierwszego, nad którym usytuowane są dzikie pola biwakowe. Zaleca się ograniczenie rekreacyjnego wykorzystania zbiorników oraz odpowiednie zabezpieczenie miejsc przeznaczonych do biwakowania.
- Również użytkowanie wędkarskie stanowi potencjalne zagrożenie dla wielu jezior, np. poprzez niszczenie pasa szuwaru, stanowiącego swoistą barierę ochronną dla ekosystemu wodnego, oraz wygrabianie roślin wodnych w pobliżu kładek wędkarskich. Zaleca się nie budować nowych kładek czy pomostów (a więc nie niszczyć dalszych fragmentów roślinności brzegowej i szuwaru), a ewentualnie użytkować miejsca już istniejące.
- Z uwagi na przepływowy charakter niektórych zbiorników istnieje potencjalne zagrożenie zanieczyszczeniami wnoszonymi przez dopływy. Stąd też potencjalna ochrona powinna dotyczyć nie tylko samych zbiorników, ale również cieków do nich dopływających.
- Zaleca się utrzymanie istniejącej obecnie dobrej izolacji zlewnią leśną większości zbiorników przez prowadzenie odpowiedniej gospodarki leśnej i utrzymywanie w bezpośrednim sąsiedztwie zbiorników co najmniej 50-metrowych pasów roślinności drzewiastej i krzewiastej.
- Na szczególną uwagę zasługuje niewłaściwe zarybianie gatunkami obcymi, w szczególności amurem białym, którego występowanie oraz niekorzystne oddziaływanie stwierdzono w jeziorach: Ostrowicko, Męckie Małe, Sandacznik i Kopaniec. Jest to zjawisko negatywne w skutkach dla roślinności podwodnej (zwłaszcza ramienic), a nawet dla roślin szuwarowych. Może to prowadzić do poważnych zaburzeń w funkcjonowaniu ekosystemów, eutrofizacji i znacznego pogorszenia jakości wody. Zaleca się kontrolę zarybień oraz introdukcję gatunków rodzimych, zgodnych z danym typem rybackim.

Opracowanie: Mariusz Pelechaty, Andrzej Pukacz

Po wykładach uczestnicy sporządzili listę konfliktowych zagadnień dotyczących gospodarki leśnej, co do których można wypracować kompromis:

1. Wiek drzewostanów bukowych - niedostatek starodrzewi, które są siedliskiem życia gatunków „naturowych”, np. dzięciołów, muchołówki małej – wyrąb następuje w połowie cyklu życia naturalnej buczyny (100-120 lat) trwającego nawet do 300 lat.

Potencjalne rozwiązania: podwyższenie wieku rębności, rozplanowanie w przestrzeni starodrzewi i młodników – tak, aby zostawić „wyspy” starodrzewi pomiędzy młodnikami, odpowiednie zaplanowanie zabiegów (w czasie i przestrzeni) w planie urządzenia lasu.

2. Brak martwego drewna w lesie – brak miejsca życia gatunków „naturowych” owadów i ptaków.

Potencjalne rozwiązania: leśnicy – przestrzeganie zarządzenia nr 11 zalecającego pozostawić określoną liczbę martwych drzew na 1 ha, przyrodnicy – określenie ilości martwego drewna potrzebnego do życia określonym gatunkom, nadleśnictwa – tworzenie „ostoi ksylobiontów” (organizmów żyjących w martwym drewnie) – obszarów (o statusie rezerwatu) o zadanej powierzchni w każdym nadleśnictwie, przyrodnicy, leśnicy – określenie optymalnej powierzchni i rozmieszczenia „ostoi ksylobiontów”.

3. Niekorzystny skład gatunkowy drzewostanów, zbyt dużo sosny, dębu.

Potencjalne rozwiązania: przebudowa – unaturalnienie, usuwanie niepożądanych gatunków podczas trzebieży - leśnicy.

4. Termin i technologia wykonywania prac leśnych – są wykonywane całorocznie.

Potencjalne rozwiązania: na obszarze Natura 2000 ograniczenie prac zrębowych do okresu jesienno-zimowego, w pobliżu gniazd ptaków – gatunków „naturowych” – w okresie ich gniazdowania zawieszenie prac leśnych.

Wprowadzenie ww. zaleceń ochrony gatunków i siedlisk do planów urządzenia lasu czy też planu ochrony Łagowskiego Parku Krajobrazowego jest możliwe właściwie tylko przy sporządzaniu nowych planów. Jest to podstawowy problem, gdyż ich zmiana nie odbywa się w jednakowym czasie – np. plany urządzenia lasu sporządza się na 10 lat, jednakowoż w różnym czasie dla różnych nadleśnictw. Dlatego organizacje pozarządowe powinny komunikować się z pozostałymi partnerami i w odpowiednim czasie dyskutować z nimi wprowadzenie odpowiednich zapisów ochronnych.

W drugim dniu zapoznano się z obszernym wykładem na temat funkcjonowania sieci Natura 2000 w Niemczech.

Zarządzanie obszarami NATURA 2000 (ze szczególnym uwzględnieniem programów rolnośrodowiskowych) na przykładzie Parku Narodowego Dolina Dolnej Odry w Brandenburgii

Wdrażanie, funkcjonowanie i finansowanie sieci Natura 2000

*Romuald Buryń, dyrektor Parku Narodowego Dolina Dolnej Odry w Brandenburgii
(Nationalpark Unteres Odertal)*

Za ochronę przyrody w Niemczech odpowiedzialne są kraje związkowe. Ich zadaniem było wybranie odpowiednich obszarów do sieci Natura 2000 i przedłożenie swoich propozycji rządowi federalnemu, a potem Komisji Europejskiej. W roku 1997 Brandenburgia zgłosiła 12 obszarów „ptasich”, z tego 11 zgłoszono Unii. W roku 1998 zgłoszono 90 obszarów na podstawie dyrektywy siedliskowej, a w roku 2000 dalsze 387.

Liczba i jakość zgłoszeń obszarów do sieci Natura 2000 nie wypełniły wymagań Komisji Europejskiej. Przeciwno Republice Federalnej Niemiec wszczęto kroki prawne. Przy ocenie niemieckiego zgłoszenia Komisja oparła się o wykaz organizacji ekologicznej BirdLife International. Tereny na tej liście są „rzeczywistymi” terenami chronionymi i podlegają tym samym zakazowi wprowadzania negatywnych zmian.

W latach 2003 i 2004 Brandenburgia zgłosiła dalsze 142 tereny według Dyrektywy Siedliskowej i 19 terenów według Dyrektywy Ptasiej. W rezultacie zgłoszonych zostało 11,3% (333.138 ha) powierzchni kraju związkowego według Dyrektywy Siedliskowej i 22% (648.638 ha) powierzchni według Dyrektywy Ptasiej.

Wdrażanie sieci Natura 2000 ma się odbywać w czterech fazach. Po złożeniu listy terenów i ich akceptacji poprzez Komisję kraje członkowskie mają za zadanie odpowiednią realizację ich ochrony. To urzeczywistnienie trwałej ochrony może mieć kształt odpowiednich ustaw lub rozporządzeń, zakupu gruntów lub dobrowolnych kontraktów z użytkownikami. Uwzględnia się przy tym dwie główne zasady: zakaz pogarszania i zalecenie poprawy odpowiednich warunków ekologicznych.

Bardzo ważną rolę w procesie wyboru terenów według tychże dyrektyw gra ludność miejscowa reprezentowana np. przez sejmiki, organizacje społeczne, izby przemysłu lub też bezpośrednio jako użytkownicy i właściciele terenów. Prawodawca jest zobowiązany do konsultacji z miejscową ludnością i do wyrównania strat wynikających wyłącznie z działań na rzecz ochrony przyrody. Jeżeli w trakcie powoływania obszarów Natura 2000 zaistnieje konieczność uregulowania użytkowania, to regulacja ta ma dotyczyć tylko tego co jest stosowne i wystarczające. Program EAGFL pozwala na współfinansowanie dobrowolnych

kontraktów (KULAP) i prawnie ustanowionych ograniczeń (art. 16) w zakresie gospodarki rolnej. Do programów, które mogą być użyte do rekompensaty strat wynikających z działań na rzecz ochrony przyrody należą środki z ramienia art. 16, KULAP, EU-LIFE, LEADER+, „kontrakt dla ochrony przyrody” i programy federalne.

Dyrektywa habitatowa Unii ma za cel tak zwany „trwały rozwój”. Oznacza to, że rozwój gospodarczy, sprawiedliwość społeczna i ekologia muszą być ze sobą w zgodzie. Nie znaczy to, że na terenach zgłoszonych do ochrony działalność ludzka jest zabroniona. Użytkowanie terenu może być kontynuowane w tej samej formie, pod warunkiem, że intensywność użytkowania nie zmieni się, a status ochrony nie zostanie postawiony pod znakiem zapytania. Celem jest więc trwałe, zgodne z wymogami ochrony przyrody użytkowanie terenu. W wypadkach kiedy różnorodność biologiczna jest efektem działalności człowieka (np. murawy ksero-termiczne, turzycowiska czy łąki jałowcowe), kraje związkowe są nawet zobowiązane utrzymać tę działalność. Różnorodność biologiczna musi zostać zachowana.

Park Narodowy Unteres Odertal (Dolina Dolnej Odry) został założony w roku 1995. Powierzchnia jego wynosi 10.500 ha (106 km²). Jest jednym z najbogatszych w gatunki obszarem Niemiec. Występują tu lasy łęgowe, liściaste i olsowe, łąki wilgotne i ksero-termiczne. Tutejsza różnorodność biologiczna wynika z naturalnej, w dużej mierze, dynamiki wód. Mimo regulacji Odry, intensywnej gospodarki rolnej i wpływu przemysłu, udało się utrzymać na rozległych, regularnie zalewanych terenach Doliny Odrzańskiej, wyjątkowy w Europie Środkowej krajobraz łęgowy, jeden z ostatnich zbliżonych do warunków naturalnych wielkich obszarów zalewowych.

W 1997 r. Park został zgłoszony w całości na listę terenów szczególnie chronionych na podstawie Dyrektywy Ptasiej. W połowie roku 2000 rząd krajowy Brandenburgii zgłosił prawie cały obszar Parku Narodowego „Dolina Dolnej Odry” także na listę Dyrektywy Siedliskowej. Podstawą do tego były walory przyrodnicze tego obszaru, które zakwalifikowano jako ponadkrajowe.

Z chwilą utworzenia Parku Narodowego 11% jego powierzchni stało się rezerwatem ścisłym. Zgodnie z założeniami ustawy o utworzeniu Parku Narodowego Dolina Dolnej Odry jesteśmy zobowiązani do powiększenia tego obszaru na 50% do końca roku 2010. To oznacza, że około 2.500 ha łąk i pastwisk musi zostać wyłączony z zagospodarowania. Na pozostałych prawie 5.000 ha (przede wszystkim poldery suche, ale też część polderów mokrych) w dalszym ciągu będzie funkcjonować gospodarka rolna.

Na obszarze Parku Narodowego trzy filary pomagają utrzymać i sterować gospodarką rolną w sposób przyjazny przyrodzie i środowisku. Wszystkie programy są dobrowolne.

Program kompensacyjny dla obszarów Natura 2000

Program ten, znany także pod nazwą „artykuł 16”, funkcjonuje wyłącznie na uznanych terenach Natura 2000. Podstawą kompensacji są ograniczenia w gospodarowaniu ustalone prawnie (ustawy, uchwały, rozporządzenia). Średnia wysokość kompensacji na podstawie tego programu, przeliczana w skali całego kraju związkowego Brandenburgii, nie może przekroczyć 200 euro/ha, co oznacza, że na poszczególnych terenach ta suma może być wyższa (ale nie może przekraczać 450 euro/ha). Honorowane jest np.: ekstensywne gospodarowanie na użytkach zielonych (rezygnacja ze stosowania nawozów sztucznych i środków ochrony roślin), późne i utrudnione użytkowanie gruntów zielonych lub tolerowanie wysokich stanów wód. Wyplata tych środków odbywa się poprzez urzędy rolne przy starostwach, w ścisłej współpracy pomiędzy urzędami ochrony przyrody i zarządami obszarów chronionych (jak np. Park Narodowy). Program ten jest współfinansowany przez Unię Europejską (75%) i Brandenburgię. W roku 2004 wysokość wypłat wynosiła na terenie całego Parku ok. 1,2 mln euro. Na większości terenów wypłacanych jest ok. 160 euro/ha, na specyficznych powierzchniach (murawy kserotermiczne, ubogie i wilgotne łąki) do 200 euro/ha. Przyjmując, że 4.000 ha Parku Narodowego pozostanie w zagospodarowaniu i że około 95% tych terenów będzie podlegało temu programowi, można oszacować, że na terenie Parku od roku 2010 zostanie rocznie wypłacone gospodarstwom rolnym około 0,6 miliona euro.

Warto podkreślić fakt, że przyszłościowo pomoc finansowa Unii Europejskiej dla rolników będzie się koncentrowała na obszarach Natura 2000. Z uwagi na ten długofalowy i obowiązujący na całym obszarze Unii program zaistniał po raz pierwszy wspólny interes pomiędzy ochroną przyrody i rolnictwem. Kompensowane będą tylko takie ograniczenia gospodarowania, które zostaną ustalone prawnie przy zatwierdzaniu obszarów chronionych.

Program kompensacyjny krajobrazów kulturowych kraju związkowego Brandenburgia (KULAP)

Ze środków tego programu wspierane są między innymi: ekstensywna uprawa gruntów zielonych (rezygnacja ze stosowania nawozów sztucznych i środków ochrony roślin), uprawa zalewowych obszarów łągowych lub późne i mozaikowe użytkowanie gruntów zielonych. Podstawą wypłat programu KULAP jest stwierdzenie poprzez urząd rolniczy, urząd ochrony przyrody i/lub zarząd obszaru chronionego, że na danym terenie istnieją specyficzne warunki (np. zalewane łągi) albo występują objęte ochroną gatunki zwierząt (jak batalion, wodniczka lub derkacz) lub roślin. Także ten program jest współfinansowany przez Unię Europejską (75%). Do tej pory gospodarstwa rolne na terenie Parku mogły liczyć na

pomoc finansową w wysokości około 0,5 – 0,75 miliona euro rocznie. Uwzględniając plany utworzenia rezerwatów ścisłych i przyjmując, że wysokość wypłat z tytułu programu KULAP zmniejszy się drastycznie na rzecz Artykułu 16 gospodarstwa rolne na terenie Parku mogą liczyć po roku 2010 na pomoc w wysokości tylko około 0,1 miliona euro rocznie.

Z punktu widzenia ochrony przyrody program KULAP jest w części problematyczny, ponieważ tereny objęte rekompensatą muszą zostać zgłoszone na cały okres trwania wieloletniego programu. Ponieważ jednak nie ma pewności corocznego występowania określonego gatunku na danym terenie, gospodarstwa rolne nie zawsze mogą liczyć na wypłatę z tego programu.

Kontrakt dla ochrony przyrody

Trzeci filar wspomagania rolników na terenie Parku Narodowego Dolina Dolnej Odry, którego celem jest dopasowanie rolnictwa do celów Parku, jest finansowany wyłącznie poprzez kraj związkowy Brandenburgia i jest wypłacany poprzez zarząd terenu chronionego lub poprzez Krajowy Urząd Środowiska. Ten „kontrakt” kompensuje dalsze ograniczenia w użytkowaniu ziem. Poza tym program jest konieczny w przypadku, kiedy programy Uni nie mogą zostać zastosowane (brak środków, niespełnienie podstawowych warunków).

Elementy tego programu są podobne do wcześniej opisanych. Dodatkowo należą do programu np.: rozwój i ochrona nabrzeży, pielęgnacja krajobrazu za pomocą zwierząt (owce, kozy, bydło), uprawa tradycyjnych roślin uprawnych lub pielęgnacja wierzb głowiastych. Można podpisać umowy roczne lub wieloletnie. Na terenie Parku Narodowego od czterech lat są zawierane wyłącznie umowy roczne. Park przeznaczał rocznie na ten program około 0,25-0,5 milionów euro ze swojego budżetu. Jednak w roku 2004 do dyspozycji Parku zostało tylko ok. 68 tysięcy euro na ten cel, z jednoznaczną tendencją malejącą. Poprzez ten program popieramy prawie wyłącznie późne użytkowanie gruntów zielonych (po 15. sierpnia).

Wszystkie wymienione programy mogą być kombinowane, oczywiście z tym wyjątkiem, że takie same ograniczenie nie może być finansowane podwójnie.

Ostatnim sposobem wspierania rolników na terenie Parku Narodowego jest wypłata za przedwczesną rezygnację z użytkowania gruntów („odszkodowanie”), przede wszystkim ze względu na nasze plany wyznaczania rezerwatów ścisłych. Wysokość tych wypłat zależy od wartości gruntu i długości umowy dzierżawnej. Jednak w ostatnich latach odszkodowania dla rolników w Parku Narodowym Dolina Dolnej Odry bardzo zmalały.

Po południu, po przedstawieniu zagadnień ocen oddziaływania na środowisko w obszarach Natura 2000, zaproponowano uczestnikom „przećwiczenie” procedury sporządzania oceny wstępnej. Uczestnicy sami wybrali temat – oddziaływanie na środowisko kąpieliska nad jez. Buszno (po wyposażeniu w infrastrukturę). Sprawa ta jest „kością niezgody” pomiędzy samorządowcami a Łagowskim Parkiem Krajobrazowym.

Ocena wpływu przedsięwzięcia / planu na obszar Natura 2000

Wstępna analiza wpływu wyposażenia w infrastrukturę turystyczną kąpieliska nad jez. Buszno

Syntetyczny opis planu / przedsięwzięcia

Wyposażenie w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną małego pola biwakowego położonego 15 m od jeziora, czynnego w okresie lipiec - sierpień (elektryczność, doprowadzenie wody, kanalizacja – wykorzystanie szamb; w późniejszym terminie podłączenie do sieci kanalizacyjnej); urządzenie parkingu

Syntetyczny opis obszaru Natura 2000

Obszar bogaty w unikalne siedliska buczyny niżowej, torfowiska, jeziora, w których występuje aż 10 zespołów łąk ramienicowych, zalecanych do objęcia szczególną ochroną w ramach programu Natura 2000. Wśród gatunków wymienionych w załącznikach Dyrektywy Siedliskowej i Ptasiej występują m.in.: puchacz, bielik, żuraw, zimorodek, dzięcioł czarny, dzięcioł średni, muchołówka mała, lerka, gąsiorek, wydra, kumak nizinny.

Opis indywidualnych elementów projektu, które mogą wpłynąć na obszar Natura 2000

Opis każdego elementu pod kątem:

- rozmiaru i skali
max 300 osób dziennie; biwakowanie – max 30 osób/ dzień – 10 namiotów; wyposażenie kąpieliska w infrastrukturę może zachęcić więcej osób do odwiedzania go, co spowoduje wzrost presji na środowisko (np. dzięki rozbijaniu się w okolicy, aby uniknąć gwaru; powstawanie dzikich kąpielisk w pobliżu, gdy właściwe kąpielisko będzie zatłoczone)
- użycia przestrzeni - w istniejących granicach pola biwakowego
- odległości od obszaru Natura 2000 – w granicach obszaru Natura 2000
- zużycia zasobów (wody itp.)

woda dostarczana z sieci wodociągowej, zapewniony wywóz nieczystości i śmieci, zwiększenie poziomu hałasu, miejscowe zwiększenie poziomu żyzności jeziora

- emisji – zwiększenie emisji spalin (samochody odwiedzających oraz ciężkie pojazdy wywożące nieczystości i śmieci)

- wymagań transportowych

parkowanie ok. 100 samochodów dziennie – wymiennie; może pojawić się konieczność poszerzenia istniejącego parkingu lub budowy dodatkowego – wzdłuż szosy; z punktu widzenia prawa – konieczność utwardzenia istniejącego parkingu (podłoże gruntowo-szutrowe); umożliwienie dojazdu pojazdom wywożącym nieczystości i śmieci

- długości budowy, działania, itp.

kąpielisko jest i byłoby czynne w okresie lipiec – sierpień – w tym okresie obecność ludzi nie ma oddziaływania na gniazdujące w pobliżu gatunki ptaków (z załącznika)

Długość budowy – ok. 1 miesiąc, również po wylęgu.

Opis prawdopodobnych zmian w obszarze:

- redukcja powierzchni siedlisk,
- wpływ na gatunki kluczowe,
- fragmentacja siedlisk,
- redukcja liczebności populacji organizmów,
- pogorszenie kluczowych wskaźników (np. jakość wody),
- zmiany struktury ekosystemu,
- zmiany funkcjonowania ekosystemu.

Nie przewiduje się zaistnienia fragmentacji czy redukcji powierzchni siedlisk, zmian struktury czy funkcjonowania ekosystemu. Wpływ na gatunki kluczowe ograniczony (obecność człowieka po wylęgach ptaków; możliwe oddziaływanie na gatunki ramienic – do określenia jego siły konieczna szczegółowa ekspertyza). Należy się liczyć z miejscowym (okresowym?) pogorszeniem się jakości wody na skutek eutrofizacji. Jednak określenie jego natężenia możliwe po badaniu ekspertów. Być może jest ono nikłe w skali całego zbiornika / niższe, niż w przypadku dotychczasowego korzystania z kąpieliska (brak jakiegokolwiek infrastruktury).

Konkluzja: te elementy projektu, które mogą wywołać w obszarze zmiany znaczące albo których wpływ jest nieznan

Stopień pogorszenia się jakości wody w jeziorze i wpływ podwyższenia trofi na ramienice. Rzeczywista liczba odwiedzających – trudna do przewidzenia (na dotychczasowym poziomie? Nieznacznie wyższa? Zwiększony napływ ludzi na skutek podniesienia standardu kąpieliska?) Konieczność profesjonalnych ekspertyz.

Praca nad sformułowaniem oceny przybliżyła procedury stosowane do sporządzania OOS (ocen oddziaływania na środowisko). Ponadto, zarówno samorządowcy, jak i przyrodnicy, mogli razem zastanowić się nad spodziewanym wpływem przedsięwzięcia i rozważyć wszystkie „za” i „przeciw”. Praca nad znalezieniem rozwiązania wpłynęła na obie grupy integrująco. Ponadto unaoczniała, jak trudno oszacować potencjalny wpływ przedsięwzięcia – bez „konkretów” w ręku – a więc profesjonalnych ekspertyz. W takim wypadku zażarte dyskusje nad przeprowadzeniem bądź nie przedsięwzięcia są w większości jałowe.

Warsztat zakończył się opracowaniem aplikacji o dotacje na sfinansowanie działań ochronnych w obszarze Buczyny Łagowsko-Sulęcińskie. Poniżej podano przykłady pracy uczestników.

Wnioski do Fundacji Wspierania Ochrony Obszarów Natura 2000

Program ochrony jezior ramienicowych na terenie obszaru Buczyny Łagowsko-Sulęcińskie

Harmonogram rzeczowo - finansowy

Lp.	Zadanie	Terminy rozpoczęcia-zakończenia	Orientacyjny Koszt [zł]	Źródła pokrycia
1.	Inwentaryzacja i opracowanie zagrożeń dla jezior ramienicowych znajdujących się na terenie obszaru Natura 2000	od 05.2004 r. do 31.12.2004 r.	20 000	Wojewoda Lubuski
2.	Budowa infrastruktury sanitarno-kanalizacyjnej dla kąpielisk nad Jeziorem. Łagowskim, Trześniowskim, Buszno, Pierwsze	od 01.03.2005 r. do 01.06.2006 r.	200 000	Fundusz
3.	Rozbiórka i modernizacja niektórych kładek wędkarskich i pomostów nad wszystkimi jeziorami	od 01.01.2005 r. do 31.03.2006 r.	50 000	PZW, Wojsko
4.	Odlów gatunków ryb zagrażających ekosystemowi, zarybienie gatunkami wskazanymi	od 01.01.2005 r. do 31.12.2007 r.	50 000	PZW

5.	Modernizacja sieci kanalizacyjnej m. Łagów i Łagówek	od 01.01.2005 r. do 31.12. 2007 r.	1 180 000 320 000	Fundusz, Gmina Łagów
6.	Działania edukacyjno-promocyjne, wydanie folderu, ustawienie tablic informacyjnych nad jeziorem	od 01.01.2005 r. do 01.06.2005 r.	800 2500	Gmina Łagów, Fundusz

EFEKT EKOLOGICZNY:

W wyniku wdrożenia projektu zostanie utrzymana i poprawiona czystość wód 10 jezior o łącznej pow. ok. 3500 ha, w wyniku czego zachowane zostaną gatunki dyrektywowe Unii Europejskiej. Przywrócony zostanie naturalny skład gatunkowy fauny i flory ww. jezior.

UZASADNIENIE:

W świetle zaleceń ochronnych dla sieci NATURA 2000 na obszarze najcenniejsze są siedliska twardowodne, oligo-mezotroficzne z podwodnymi łąkami ramienicowymi. Podstawową przyczyną zanikania ramienic jest negatywny wpływ pogarszających się warunków świetlnych w efekcie eutrofizacji oraz niszczenie flory jezior przez obce gatunki ryb (amur biały), co w konsekwencji doprowadzić może do zachwiania równowagi ekosystemu jezior.

Unaturalnienie i zabezpieczenie przed przekształceniem siedliska buczyny niżowej w obszarze Natura 2000 „Buczyny Łagowsko-Sulęcińskie”

Temat realizowany w latach 2005-2007

Harmonogram rzeczowo-finansowy:

Lp.	Zadanie	Terminy rozpoczęcia i zakończenia	Ostateczny koszt [zł]	Źródła pokrycia
1.	Inwentaryzacja i waloryzacja fitosocjologiczna wraz z wykonaniem map roślinności rzeczywistej i potencjalnej 1200 ha. Ocena stanu naturalności i określenie powierzchni	01.04.- 30.09.2005 r.	30000	WFOŚiGW ¹ , ZPKWL ² , Wojewoda Lubuski

¹ Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

² Zarząd Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego

2.	Awansowe przygotowanie gleby na pow. 300 ha	2005-2007	30000	N-ctwo Sulęcín, N-ctwo Świebodzin
3.	Produkcja materiału sadzeniowego na pow. 300 ha, tj. 2 400 000 szt. * 0,30 gr./szt.	2005-2007	720000	Fundacja, N-ctwo Sulęcín, N-ctwo Świebodzin
4.	Prace odnowieniowe 300 ha	2006-2007	300000	N-ctwo Sulęcín, N-ctwo Świebodzin
5.	Poprawki i pielęgnacja gleby na pow. 30 ha 240 000 szt. * 0,30 gr./szt.	2006-2007	72000	N-ctwo Sulęcín, N-ctwo Świebodzin
6.	Promowanie naturalnego odnowienia w drzewostanach zniekształconych – wykonanie cięć pielęgnacyjnych - 100 ha z wykorzystaniem specjalistycznych maszyn	2005-2007	20000	N-ctwo Sulęcín, N-ctwo Świebodzin
7.	Wydanie folderu: Odtwarzanie siedlisk buczyny w obszarze Natury 2000	2007	3000	WFOŚiGW, ZPKWL,
8.	Poprowadzenie ścieżki edukacyjnej do miejsc przebudowy (przedłużenie istniejącej ścieżki)	2007	5000	WFOŚiGW, ZPKWL, N-ctwo Sulęcín
RAZEM			1180000	

Efekt ekologiczny

- Zwiększenie areалу siedlisk buczyny niżowej na powierzchni 400 ha, tj. 30% całego areálu buczyn w Ostoi Natura 2000.
- Dokładne rozpoznanie stanu siedlisk buczyny na powierzchni 1200 ha.
- Uzyskanie efektu edukacyjnego.

Na zakończenie warsztatu odbyła się krótka dyskusja podsumowująca, podczas której omówiono plusy i minusy uspołecznionego modelu planowania ochrony przyrody w stosunku do modelu eksperckiego, opartego na planowaniu specjalistycznym. Wśród dodatnich stron wymieniono między innymi: zaangażowanie w planowanie ochrony przyrody różnych grup społecznych, budowę akceptacji dla nowych form ochrony przyrody oraz zrozumienia wśród różnych grup interesu związanych z obszarem. Zasadniczą ujemną stroną uspołecznionego modelu planowania okazały się nie - jak pierwotnie przypuszczano, różnice poglądów, ale braki w wiedzy i doświadczeniu większości uczestników warsztatu uniemożliwiające poprawne merytorycznie planowanie wymagających specjalistycznej wiedzy przedsięwzięć i zadań.

Góry i Pogórze Kaczawskie

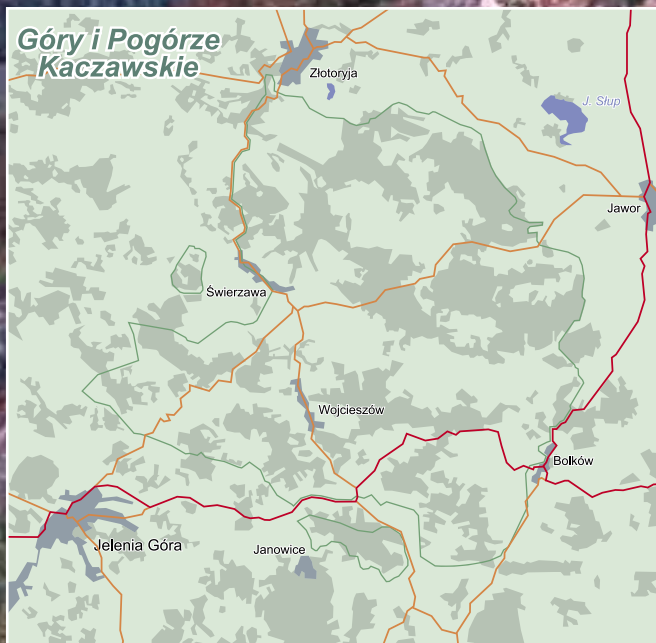
Warsztaty odbyły się w maju, lipcu i wrześniu. Założono, że jednym z ważnych celów pracy będzie stworzenie atmosfery do powstania Partnerstwa Gór i Pogórza Kaczawskiego, dlatego każde spotkanie organizowano w innym miejscu i innej gminie (Muchów - gmina Męcinka, Wojcieszów, Świerzawa). Dzięki temu żaden samorząd nie czuł się szczególnie wyróżniony, a część samorządów (jako gospodarze spotkań) mogła wykazać się aktywnością. Równorzędnym celem, poza nawiązaniem współpracy międzygminnej, było przybliżenie uczestnikom walorów przyrodniczych regionu. Okazało się, że gminy nie tylko nie znają walorów przyrodniczych gmin sąsiednich; nie znają też, co zaskakuje, również kulturowych i krajobrazowych walorów obszaru „Góry i Pogórze Kaczawskie”. Po części wynika to z rozległości regionu, po części z wcale nie tak rzadkiego przekonania, że to, co miejscowe, nie jest ciekawe ani cenne.

Zaproszenia na warsztat rozsyłane były do samorządów i instytucji oraz organizacji pozarządowych i biznesowych leżących w granicach planowanego obszaru Natura 2000 „Góry i Pogórze Kaczawskie”. Większość z zaproszonych wzięła udział w pracach warsztatowych. Przy zaproszeniach do samorządów stosowano zasadę, że oprócz pisemnego zaproszenia, kilka dni przed spotkaniem przypomniano telefonicznie o spotkaniu. Podobnie postępowano w stosunku do nadleśnictw.

WARSZTAT I

... czyli dobrze się skomunikujmy

Pierwszy warsztat został zaplanowany jako integracyjny, a także wprowadzający w zagadnienia związane z Naturą 2000. Przed warsztatami zorganizowano spotkanie z wójtami i burmistrzami gmin z regionu, na którym wyjaśniono cel warsztatów, jak również rozpoczęto prace związane z integracją w ramach Partnerstwa Gór i Pogórza Kaczawskiego. Działania wstępne miały zapewnić większą reprezentację samorządów w samym procesie warsztatowym. Przy okazji postanowiono nawiązać stałą współpracę z samorządami i dlatego wykorzystano doświadczenia Fundacji Ekologicznej „Zielona Akcja” w budowaniu grup partnerskich. W trakcie spotkań przygotowujących partnerstwo realizowano również działania informacyjne przewidziane w projekcie.

Obszar Góry i Pogórze Kaczawskie

Impresje z warsztatów na obszarze Góry i Pogórze Kaczawskie

Uczestnicy warsztatów:

W warsztatach wzięli udział zaproszeni przedstawiciele samorządów, instytucji i organizacji zainteresowanych projektowanym obszarem Natura 2000 „Góry i Pogórze Kaczawskie”:

Partnerzy projektu (uczestnicy i współprowadzący warsztaty)	36 osób
Jednostki samorządu terytorialnego: Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego Wydział Funduszy Europejskich i Polityki Regionalnej Starostwo Powiatowe w Jaworze Urząd Miasta Wojcieszów Urząd Miasta i Gminy Świerzawa Urząd Gminy Marciszów Urząd Gminy Męcinka Urząd Gminy Paszowice Urząd Gminy Pielgrzymka Urząd Gminy Złotoryja	15 osób 1 1 3 2 1 3 2 1 1
Przedstawiciele administracji państwowej: Dolnośląski Urząd Wojewódzki - Wojewódzki Konserwator Przyrody Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych Dolnośląski Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego	3 osoby 1 1 1
Pracownicy Lasów Państwowych: Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych we Wrocławiu Nadleśnictwo Lwówek Śląski Nadleśnictwo Złotoryja	4 osoby 2 1 1
Uczelnie i ośrodki naukowe: Uniwersytet Wrocławski, Instytut Zoologiczny Akademia Rolnicza we Wrocławiu Katedra Planowania i Urządzania Terenów Wiejskich	2 osoby 1 1
Organizacje pozarządowe w tym lokalne reprezentujące mieszkańców Stowarzyszenie Miłośników Gminy Męcinka Wrocławska Grupa Chiropterologiczna Polski Związek Wędkarski Okręg Legnica Zachodniosudeckie Towarzystwo Przyrodnicze Fundacja Ekologiczna „Zielona Akcja” Klub Przyrodników	11 osób 1 2 2 2 2 2
Inne firmy i sfera gospodarcza RES Zielona Góra – firma consultingowa	1 osoba 1

Góry i Pogórze Kaczawskie

Wśród terenów analizowanych jako przyszłe obszary Natury 2000 znalazły się Góry i Pogórze Kaczawskie, część Sudetów Zachodnich. Na zachodzie graniczą z Pogórzem Izerskim, od którego oddzielone są wyraźnie doliną Bobru. Na północy obszary Pogórza przechodzą stopniowo w Wysoczyznę Chojnowską. Od wschodu, od rejonu Złotorzy po dolinę Nysy Szalonej, kraina oddzielona jest wyraźnie krawędzią sudeckiego uskoku brzeżnego od obszarów nizinnych. Najwyższe tereny Gór Kaczawskich położone są na południe od Pogórza i graniczą z Kotliną Jeleniogórską. Pogórze Kaczawskie zajmuje powierzchnię około 770 km², natomiast Góry Kaczawskie około 300 km².

Góry i Pogórze Kaczawskie mają bardzo złożoną budowę geologiczną. Na znacznych obszarach zbudowane są ze skał staropaleozoicznych. Powstawały one jako skały osadowe i wylewne w rozległym basenie morskim. Basen morski ulegał potem stopniowemu pogłębianiu, a towarzyszyły temu zjawiska wulkaniczne – wylewy law bazaltowych tworzących rozległe pokrywy, osadzanie popiołów i innych utworów piroklastycznych. Ich pozostałością są między innymi zieleńce, tworzące w wielu miejscach tzw. lawy pukliste (poduszkowe). Powstawały one na skutek wylewów lawy na dnie morza lub oceanu. W kambrze nastąpiło osadzanie mięjszych warstw wapieni i dolomitów, które budują m.in. krasowe obszary okolic Wojcieszowa. To tylko fragment dziejów tego regionu. Budowa geologiczna i urozmaicona rzeźba terenu ma swój wyraz w pokrywającej teren szacie roślinnej i bogatej faunie. Szczególne znaczenie ma również klimat. Region znajduje się w strefie klimatu górskiego z oddziaływaniem oceanicznym. Znaczny wpływ na warunki pogodowe na powietrze arktyczno-morskie i polarno-kontynentalne oraz powietrze polarno-morskie, podzwrotnikowo-kontynentalne i podzwrotnikowo-morskie. Bardzo często pojawiają się przemieszczające się układy cyklonalne (niżowe) pochodzenia atlantycko-islandzkiego. Łagodne temperatury i obfite opady oraz urozmaicone podłoże i żyzna gleba sprzyjają rozwojowi bogatej i wyjątkowej szaty roślinnej. Urozmaicone ukształtowanie terenu tworzy lokalne zróżnicowanie mikroklimatyczne. Góry i Pogórze Kaczawskie w całości leżą w dorzeczu Odry. Sieć rzeczek i potoków powiązana jest z dwoma jej lewobrzeżnymi dopływami: Kaczawą i Bobrem. Rzeki mają charakter typowo górski z szybkim nurtem oraz dużą zmiennością przepływów. Wyższe przepływy w marcu i kwietniu związane są z wiosennymi roztopami. Latem po gwałtownych i obfitych deszczach wody szybko występują z koryt rzecznych rozlewając się po dolinie i powodując powodzie. Niestety tradycja lokalizowania zabudowy blisko koryta rzecznego sprzyja powstawaniu strat z tego powodu.

Gleby Gór i Pogórza Kaczawskiego są znacznie zróżnicowane ze względu na budowę geologiczną i ukształtowanie terenu. W wielu miejscach na znacznie

nachylonych stokach wykształciły się gleby płytkie i ubogie. Stoki łagodniejsze w większości pokryte są glebami brunatnymi kwaśnymi zwietrzeniowymi, miejscami przechodząc na terenach o większych opadach w pseudobielicowe. W niewielu miejscach na podłożu wapiennym powstały rędziny, jednak są tu one płytkie i słabe. Szczyty, grzbiety i strome stoki są miejscem występowania rankerów - gleb początkowego stadium rozwoju. W pobliżu potoków i rzek wytworzyły się mady z większym udziałem glin i utworów pylastych, zwłaszcza na Pogórze. Pogórze, z kompleksami gleb pszennych dobrych, miejscami przechodzących w pszenne wadliwe, oraz w gleby żytnie bardzo dobre, pokryte jest lepszymi glebami niż Góry Kaczawskie.

Oprócz sił natury również wiele wieków działalności człowieka ukształtowało charakterystyczny krajobraz Gór i Pogórza Kaczawskiego i pozostawiło wiele śladów dawnej świetności. Liczne znaleziska archeologiczne oraz relikty dawnego górnictwa i hutnictwa metali świadczą o bogatej przeszłości regionu, mocno związanej z bogactwami naturalnymi. Od stuleci obszar należał do znanych regionów górniczych, gdzie eksploatowano rudy miedzi, żelaza, barytu, a także złota. Śladem siły przyciągającej kruszcu złota jest miasto Złotoryja, stolica polskiego złota, odbudowująca obecnie swoje tradycje w charakterze atrakcji turystycznej (np.: mistrzostwa w płukaniu złota).

Opracowanie: Marek Furmankiewicz

Zajęcia warsztatowe rozpoczęły „blok komunikacyjny”, co ułatwiło wzajemne poznanie się uczestników i stworzyło dobrą atmosferę pracy. Po ćwiczeniach wprowadzających w zagadnienia komunikacji uczestnicy zastanawiali się, czym charakteryzuje się skuteczna komunikacja społeczna i jakich błędów należy się wystrzegać.

Wyniki pracy uczestników:

Czym charakteryzuje się skuteczna komunikacja społeczna?

- Rozpoznanie środowiska
- Czytelny przekaz
- Środek / sposób przekazu:
 - atrakcyjny
 - różnorodny
 - dostępny dla odbiorcy
 - potwierdzony przykładem
 - pobudzenie zainteresowania
- Otwarcie się na odbiór, reagowanie na informacje, uwagi
- Dyskusja, wyciągnięcie wniosków (ze sposobu przekazywania).

Jakie błędy popełniane są najczęściej podczas komunikacji społecznej?

- Niedostosowanie przekazu do grupy słuchaczy (forma, język)
- Przekaz mało urozmaicony
- Brak fachowości, kompetencji
- Ignorowanie uwag i zapytań, końcowych wniosków
- Narzucanie poglądów, sposobu myślenia, manipulowanie grupą
- Brak dialogu, przedmiotowe traktowanie partnerów
- Brak samokontroli rozmówcy
- Nieodpowiednie miejsce spotkania
- Nastrój przekazującego informacje

Ekosystemy (siedliska przyrodnicze) o znaczeniu europejskim na terenie Gór i Pogórza Kaczawskiego

Góry i Pogórze Kaczawskie są obszarem o ogromnym bogactwie szaty roślinnej, która odznacza się ponadto dużym stopniem naturalności. Na tym terenie stwierdzono występowanie aż 20 typów siedlisk przyrodniczych będących przedmiotem ochrony w sieci Natura 2000. Część z nich to siedliska mniej lub bardziej rozpowszechnione w całym kraju, część to siedliska unikatowe w skali regionu (Sudetów, Dolnego Śląska a nawet całego kraju).

Góry Kaczawskie są jednym z nielicznych miejsc występowania skał węglanowych w południowo-zachodniej Polsce, dlatego szczególnie osobliwe są tu siedliska związane z podłożem wapiennym. Subatlantyckie murawy nawapienne są osobliwością botaniczną w skali kraju. Również fragmenty ciepłolubnych buczyn storczykowych, choć znane z nielicznych wystąpień w innych regionach, wyróżniają się tu swoistymi cechami. Do bardzo rzadkich zespołów roślinnych należą także kserotermiczne murawy z perłówką orzęsioną oraz naskalne zbiorowisko paproci serpentynowych, które w Polsce występują na nielicznych stanowiskach tylko w paśmie Sudetów.

Pogórze Kaczawskie również znane jest z występowania wyjątkowo rzadkich siedlisk. Jaworzyna jęczynnikowa w rezerwacie „Wąwóz Myśluborski” ma jedyne stanowisko w Sudetach. Opisywana niedawno ciepłolubna dąbrowa brekiniowa jest unikatowym zespołem leśnym w Polsce, znanym dotychczas tylko z tego terenu. Jeśli dodamy to tego inne, dobrze zachowane siedliska leśne, zwłaszcza łągi, dąbrowy i lasy klonowo-lipowe oraz bogate pod względem florystycznym łąki trzęślicowe, to teren Gór i Pogórza Kaczawskiego może uchodzić za jeden z najcenniejszych obszarów przyrodniczych w Polsce.

Najbardziej charakterystyczne i reprezentowane siedliska przyrodnicze obszaru:

Skały wapienne i neutrofilne z roślinnością pionierską *Alyso-Sedion*. Do tego typu siedlisk należą luźne, naskalne murawy z sukulentami (roślinami magazynującymi wodę w zgrubiałych liściach i łodygach) oraz roślinami jednorocznymi. Należą tu:

- nawapienny zespół skalnicy trójpalczastej *Saxifraga tridactylites-Poetum compressae* znany z nieczynnych kamieniołomów wokół Wojcieszowa (góra Połom, góra Miłek, kamieniołom „Gruszka”), z kamieniołomu „Sobocin” koło Mysłowa oraz z Wilczej Góry, gdzie występuje na skałach bazaltowych, i gdzie znajduje się tzw. locus typicus – typowe stanowisko opisanego po raz pierwszy z Polski podzespołu rajgrasowego (*arrhenetheretosum*) tej murawy.
- zespół rojownika pospolitego *Sempervivum soboliferae*, szerzej rozprze-strzeniony i łatwy do zidentyfikowania ze względu na obfite występowanie rozetek rojownika na nasłonecznionych skałach, zwykle o południowej lub zachodniej wystawie. Zespół ten znany jest w Górach Kaczawskich m. in. z rezerwatów przyrody: „Wąwóz Lipy” oraz „Nad Groblą”. Ponadto stwierdzony był w okolicach Grudnej, Starych i Nowych Rochowic oraz Wojcieszowa. Ponadto na wapiennym wzniesieniu koło Lipy zidentyfikowano fragmenty rzadkiego kserotermicznego zespołu rogownicy drobnej *Cerastietum pumillae*. Latem w czasie cieplej pogody od skał porośniętych ziołami unosi się silny przyjemny zapach. Trudno nie być wrażliwym na to połączenie pięknych skał i odurzających zapachów.

Murawy kserotermiczne – priorytetowe z istotnymi stanowiskami storczyków. Jest to jedno z najbardziej charakterystycznych siedlisk dla Gór i Pogórza Kaczawskiego. Kserotermiczne murawy rozwijają się w miejscach eksponowanych i nasłonecznionych, często na podłożu zasobnym w węglan wapnia. Wśród

nich wyróżnia się kilka zespołów roślinnych. Spośród nich najcenniejsze (priorytetowe) są te, na których występują storczyki.

Najbardziej cenne są fragmenty subatlantyckiej murawy *Onobrychii vicifoliae* – *Brometum* z udziałem wielu gatunków storczyków i innych rzadkich roślin. W ich składzie stwierdzono występowanie m. in. storczyka drobnokwiatowego *Orchis ustulata*, kruszczyka rdzawoczerwonego *Epipactis atrorubens*, gółki długoostrogowej *Gymnadenia conopsea*, dziewięciornika błotnego *Parnassia palustris*. Tego typu murawy występują na terenach nieczynnych wapiennych kamieniołomów, gdzie zasiedlają najczęściej półki skalne. Ich fragmenty znane są z okolic Podgórek, Wojcieszowa, Lipy, Mysłowa, Nowego Kościoła oraz Starych i Nowych Rochowic. Podobne miejsca zajmuje zespół *Gentiano-Koelerietum pyramidatae*, który w Górach Kaczawskich znany jest również tylko z wapiennej ich części. W ich składzie znaczący udział mają gatunki z rodzaju goryczka *Gentiana* i goryczuszka *Gentianella*. Nawapienne murawy kserotermiczne, poza Górami Kaczawskimi, występują w Sudetach tylko na pojedynczych stanowiskach w Sudetach Środkowych i Wschodnich.

Storczyki i wiele innych roślin z tych zbiorowisk tworzy barwne kobierce upiększające krajobraz. Wiele osób poszukuje takich widoków i roślin, aby je podziwiać i fotografować.

Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe. Łąki trzęślicowe *Molinietum medioeuropaeum* odznaczają się występowaniem wielu rzadkich i efektownie kwitnących roślin jak: kosaciec syberyjski *Iris sibirica*, mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus* oraz goździk pyszny *Dianthus superbus*. Najlepiej zachowane ich fragmenty znane są z okolic Muchowa, Nowej Wsi oraz Pomocnego. Występowanie wielogatunkowych, dobrze zachowanych podmokłych i wilgotnych fitocenoz łąkowych, zwłaszcza łąk trzęślicowych, jest jednym z bardziej charakterystycznych cech szaty roślinnej Gór, a zwłaszcza Pogórza Kaczawskiego.

Łąki trzęślicowe dawniej były koszone latem, gdy większość żywnych łąk przygotowywano do drugiego pokosu. Siano z tego typu łąk nie nadawało się na karmę, a jedynie na ściółkę. Obecnie ten typ łąki został umieszczony jako jeden z najważniejszych w programie rolnośrodowiskowym i za jego koszenie rolnik otrzyma dodatkowe dopłaty (gdy zdecyduje się na udział w programie). Mieszkańcy Muchowa (w okolicy tej wsi jest najwięcej łąk trzęślicowych) organizują co roku imprezę pod nazwą „Muchowska Kosa” na której kosiarze rywalizują ze sobą w koszeniu trawy. Jest to sposób czynnej ochrony łąk, a także okazja do doskonałej zabawy i podziwiania uroku tych łąk.